

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Poutní cesta z Broumova do Vambeřic: Její historie, význam a etnografický rozměr

Bakalářská práce

Autor: Barbora Erbsová
Studijní program: Humanitní studia
Obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.
Oponent práce: František Burda, ThLic. Th.D.

Hradec Králové 2023

Zadání bakalářské práce

Autor: Barbora Erbsová

Studium: P20K0247

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: Poutní cesta z Broumova do Vambeřic: Její historie, význam a etnografický rozměr

Název bakalářské práce AJ: Pilgrimage from Broumov to Vambeřice (Wambierzyce): it's history, meaning and ethnographical dimension

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Předkládaná bakalářská práce uvede historii a význam poutní cesty z Broumova do Vambeřic a její dopad do dnešních dnů. Práce se bude snažit vysledovat nejen historický kontext a celkový sociální i náboženský rozměr této cesty, ale také se pomocí etnografické metody (kritická etnografie) v rámci terénního výzkumu bude snažit uvést samotné prožitky poutní cesty a tím zaznamenat i motivace a pocity poutníků. Práce se tak bude snažit propojit historickou zkušenost poutníků pomocí současných metod zkoumání.

BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5.

BERGMAN, Petr, BURIAN, Martin, JEŘÁBKOVÁ, Jana. *Broumovsko: Interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku*. Broumov: TUŽ se, Broumovsko!, 2003. ISBN 80-239-4043-0.

ČAPSKÁ, Veronika, MIHOLA, Jiří, ed. *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve střeoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. ISBN 978-80-7028-359-2.

JETELINOVÁ, Miroslava. *Zápisky z poutí, aneb, Vymanit se z každodennosti*. Říčky: Flétna, 2018. ISBN 978-80-88068-39-6.

KOŠŤÁL, Zdeněk. *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov: Městský národní výbor, 1990. ISBN 1740-88.

ZEMÁNEK, Jiří, ed. *Od země přes kopec do nebe: o chůzi, poutnictví a posvátné krajině*. Praha: Arbor vitae, 2005. ISBN 80-86300-66-8.

Zadávající pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Oponent: ThLic. Petr František Burda, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 12.3.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a veškeré použité prameny a informace jsou řádně citovány v seznamu použité literatury.

V Hradci Králové dne:.....

Podpis autora:.....

Anotace

ERBSOVÁ, Barbora. Poutní cesta z Broumova do Vambeřic: Její historie, význam a etnografický rozměr. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023, 68 s. Bakalářská práce.

Předkládaná bakalářská práce uvede historii a význam poutní cesty z Broumova do Vambeřic a její dopad do dnešních dnů. Práce se bude snažit vysledovat nejen historický kontext a celkový sociální i náboženský rozměr této cesty, ale také se pomocí etnografické metody (kritická etnografie) v rámci terénního výzkumu bude snažit uvést samotné prožitky poutní cesty a tím zaznamenat i motivace a pocity poutníků. Práce se tak bude snažit propojit historickou zkušenost poutníků pomocí současných metod zkoumání.

Klíčová slova: poutnictví, poutník, Křesťanství, Evropa, Vambeřice,

Annotation

ERBSOVÁ, Barbora. Poutní cesta z Broumova do Vambeřic: Její historie, význam a etnografický rozměr. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023, 68 s. Bakalářská práce.

This bachelor's work will introduce the history and sense of the pilgrimage from Broumov to Vambeřice and its impact to the nowadays. The work will try to find out the historical context and the general view of social and religion dimension of the journey and also using the ethnographic method (critical ethnography) within the field research, it will try to give an experiences of the pilgrimage and take a note of the motivation and feelings of the pilgrims.

Keywords: pilgrimage, pilgrim, Christianity, Europe, Vambeřice (Wambierzyce)

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce panu Mgr. Ludkovi Jirkovi, Ph.D. za pomoc a čas, který mi věnoval.

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Teoretická část.....	4
1.1.	Definice poutnictví.....	4
1.2.	Historie poutnictví stře-do-západní Evropy	5
1.3.	Motivace poutníků	11
1.4.	Poutník nebo turista?	13
1.5.	Poutní cesta do Vambeřic	15
1.5.1.	Suchý důl.....	16
1.5.2.	Slavný.....	17
1.5.3.	Studená Voda	17
1.5.4.	Radków	17
1.5.5.	Vambeřice	18
1.5.6.	Daniel Paschasius von Osterberg.....	18
1.5.7.	Bazilika	18
1.5.8.	Kalvárie.....	19
1.5.9.	Pohyblivý Betlém.....	20
1.6.	Teorie přechodového rituálu podle Victora Turnera a Arnolda van Gennepa.....	21
3.	Metodologie výzkumu.....	23
1.7.	Cíl výzkumu.....	24
1.8.	Metoda výzkumu	24
1.9.	Etnografický pochod.....	26
1.10.	Struktura otázek	27
1.11.	Zkoumaná lokalita.....	28
1.12.	Etika výzkumu	29
1.13.	Specifika výzkumu.....	30

1.14.	Charakteristika respondentů.....	31
4.	Výzkumné šetření.....	32
1.15.	Motivace.....	33
1.16.	Pocity během putování.....	35
1.17.	Křesťanský rozměr.....	39
1.18.	Světský rozměr.....	42
1.19.	Předkové – historické vnímání.....	44
1.20.	Příroda.....	46
1.21.	Výstup z terénního deníku.....	47
1.22.	Shrnutí výsledků výzkumného šetření.....	50
5.	Závěr.....	54
6.	Seznam použité literatury.....	57
7.	Internetové zdroje.....	58
8.	Obrazová část.....	59
9.	Ostatní dokumenty.....	59
10.	Příloha 1 – výzkumné otázky.....	60

1. Úvod

Poutnictví je bezesporu téma, které v posledních desetiletích zažívá obrovskou renesanci. Obzvláště v současné době o sobě dává opravdu hlasitě vědět a přitahuje tak k sobě stále více lidí napříč společnostmi. Díky tomu změnilo svou tradiční podobu a převážná většina lidí, vydávající se dnes na cestu by se zřejmě nenazvala poutníkem. Najednou zde máme nová odvětví spolu s více specifickými podobami toho, co se dříve nazývalo pouze jedním slovem - poutnictví.

Pěší putování je pro člověka přirozené a vychází ze samotné podstaty našeho bytí. Troufnu si proto tvrdit, že nenajdeme činnost, která by měla pro naše zdraví a psychiku blahodárnější účinky. Chůze je součástí našeho života od samotného počátku lidského vývoje, stejně jako pobyt v přírodě a jisté souznění s krajinou kolem nás.

Dovolím si zde zmínit slova Tomáše Gavlyse, dlouholetého poutníka, který lidem nabízí možnost asistovaných poutí a který tvoří podcasty, kde se lidem snaží přiblížit poutnictví jako takové a zkoumá i jeho historický vývoj. Ve svých podcastech definuje poutnictví jako něco, co nám poskytuje dokonalé splnutí nás samotných se sebou a naladění se na vlnu jisté divokosti v nás. Zároveň, během chůze, se naše mysl dostává do hlubších pater svého nitra a díky tomu se nás během putování drží jen ty skutečně silné a důležité myšlenky, kterým má smysl věnovat pozornost. Člověk se dostává do určitého meditačního stavu a poznává tak své skutečné já.

Pokud se ohlédneme do historie, zjistíme, že velká většina významných náboženských postav, filozofů či předních myslitelů a spisovatelů byli poutníky. Nelze nezmínit Ježíše, Mohammeda či Buddhu. Ústřední postavy největších světových náboženství, které svým učením ovlivnily lidstvo po celá tisíciletí až dodnes. Apoštolové byli také velmi často zároveň poutníky. Velké množství zásadních postav starověku a středověku bylo poutníky. Možná také díky dnes již zapomenuté technice, vyplývající z fráze „*Solvitur ambulando*“ neboli „vyřešit za chůze/vyřešit chůzí.“ Toto latinské přísloví znamená, že pokud v sobě máme nějaký problém nebo „uzel“ v naší mysli, o kterém se domníváme, že se nedá rozmotat, tak se uvolní a vyřeší chůzí.

Vliv pěšího putování na naši mysl dokazuje i náročný proces návratu z poutí. Poutník mnohdy nedokáže několik dnů nebo dokonce týdnů s nikým mluvit a musí podstoupit dlouhý proces návratu zpět do běžného života. Na to však v této práci nebude prostor pro hlubší zkoumání.

Práce bude pracovat s teorií přechodového rituálu, kterou jako první popisuje antropolog a etnolog Arnold van Gennep, na kterého posléze navazuje antropolog Victor Turner. Poutnictví můžeme chápat jako určitý přechodový rituál, který se skládá ze tří částí a pro potřeby tohoto výzkumu bude stěžejní první z nich – fáze odloučení, kdy je důležitá motivace člověka vydat se na cestu, a po ní následuje ústřední fáze výzkumu, fáze samotného putování, tedy liminální fáze. Poslední ze tří částí je tzv. přijetí, kdy je poutník konfrontován s návratem zpět domů do běžného života. Ale jak je již výše zmíněno, této fázi výzkum věnován nebude. Cesta, která je předmětem výzkumného šetření – Vambeřická poutní cesta – je velmi krátká, měří přibližně 25 km. Proto se nabízí otázka, zda je možné, aby se poutník během takto krátkého putování dokázal do liminální fáze dostat.

Z hlediska transkulturního je trasa také velmi zajímavá, a to díky své bohaté historii, kdy se na relativně malém území Kladska, vezmeme-li pouze posledních tři sta let, vystříдалo hned několik kultur, které zde zanechaly určitý otisk. Jedná se o německou, českou a polskou kulturu, které se po staletí vzájemně ovlivňovaly a dodnes ovlivňují. Na české straně hranice se zase nabízí zmínit vliv německé kultury a to hlavně v oblasti Broumovska a Policka. Historicky Češi jistě nebyli jedinými poutníky na této trase, ale pravidelně se zde setkávali například právě se svými německými spoluobyteli.

Důvodem, proč jsem se rozhodla pro toto téma, byl dlouhodobý osobní zájem a touha podnikat poutní cesty. Novodobé poutnictví je v mnoha ohledech jiné než to historické a já bych se ráda pokusila zjistit, co může nabídnout dnešnímu člověku a v jaké formě. Prostřednictvím této bakalářské práce proto budu zkoumat, jaká je motivace lidí vydat se v dnešní době na pouť a jaké jsou jejich prožitky během putování nebo bezprostředně po něm. Dále se blíže zaměřím na již zmíněnou trasu starou nejméně pět staletí, kterou chodí lidé z Broumovska, Hronovska a hlavně Policka do polských Vambeřic.

Nejdříve bych ale ráda přesněji definovala, co vlastně znamená pojem poutnictví a jak byl chápán v minulosti a v současné době. Nabízí se několik označení, která se rovněž používají v souvislosti s dnešním podnikáním pěších cest, jako je například turista, výletník nebo cestovatel, a mým cílem bude zjistit, jak se od sebe tyto pojmy liší. Práce bude rozdělena na dvě části – teoretickou a výzkumnou. Teoretická část začne definicí samotného významu poutnictví a jeho historií. Dále se zaměří na otázku motivace poutníků v minulosti a v současné době a pokusí se popsat určité prožitky, které lidé mohli během svého putování zažít. Pokusím se vysvětlit rozdíl mezi poutnictvím a turismem a to z důvodu velmi tenké hranice mezi oběma pojmy, které se v dnešní době mají tendence ovlivňovat a prolínat. Závěr

teoretické části bude věnován přechodové teorii van Gennepa a Turnera a uzavře jí popis a historie samotné Vambeřické cesty.

Jedná se sice o kratší cestu v porovnání s ostatními, například svatojakubskými trasami, které mají až stovky kilometrů. Nicméně, co trasa ztrácí na délce, to dohání svou krásou a pestrostí terénu. Prochází napříč Broumovskými stěnami, malými českými vesnicemi i většími historickými městy, například polským Radkówem a je lemovaná bezpočtem křížů a kapliček vyrobených samotnými místními obyvateli, kteří do nich otiskli kus lidové tvořivosti. Každý kříž je díky tomu zajímavým a originálním uměleckým dílem vsazeným do přírodní krajiny.

Praktická část této bakalářské práce bude věnována antropologicky pojatému výzkumu, jehož cílem bude zjistit, jaká je motivace lidí vydat se na tuto cestu. Pokusí se zkoumat, jaké byly pocity respondentů během putování a jak tuto cestu vnímají v náboženském i světském kontextu. Dále se výzkum pokusí potvrdit nebo vyvrátit to, zda je možné aplikovat na tuto trasu van Gennepovu teorii, která k poutnictví přistupuje jako k přechodovému rituálu.

V průběhu výzkumného zkoumání bylo zapotřebí udělat několik změn a to zejména v hledání a oslovování respondentů, kdy nakonec sešlo z možnosti spolupracovat s většími spolky a organizacemi z důvodu Obecného nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR) nebo neuvedení trasy do jejich programu v minulém a letošním roce. Bylo tedy zapotřebí hledat a oslovovat respondenty individuálně. To bych ale zpětně zhodnotila jako dobrý krok pro výzkum, protože výzkumný vzorek je díky tomu opravdu pestrý.

Na závěr své práce se pokusím o komparaci tradičního pojetí poutnictví s reflexí prožitků a pocitů respondentů během putování a zhodnocením, zda lze dojít k liminální fázi. Během výzkumného šetření se budu snažit také pozorovat, zda respondenti vnímají rozdílnost a vliv kulturních prostředí, kterými procházejí.

2. Teoretická část

1.1. Definice poutnictví

Abychom správně pochopili pojem pouť a poutnictví, je nutné upřesnit si jejich definice, které se napříč historií lehce proměňovaly. Podle slovníku spisovného jazyka českého znamená slovo pouť:

1. *knižně: putování, cesta*

2. *nábožensky: putování na posvátné místo: př. na Svatou Horu*

3. *původně: církevní slavnost k uctění památky světce, jemuž je zasvěcen místní kostel, kaple ap., spojená s lidovou zábavou, různými atrakcemi, prodejem u stánků a podobně¹*

Shodnou definici nalezneme i ve slovníku současné češtiny, kde je tento pojem ještě dále obohacený o přenesené významy jako například:

„skončit svou pozemskou pout' = zemřít“²

Podle těchto definic pojem pouť znamená cestovat někam za určitým cílem, tedy putovat. Protože náboženská poutní místa v minulosti vítala poutníka různými stavbami, atrakcemi a stánky, vznikl z důvodu velké fluktuace lidí v centru dění (kolem cíle jejich cesty) přenesený význam tohoto slova, který označuje atrakce, kolotoče a zábavu pro lidi. To již nikterak nesouvisí s původním náboženským významem.

Napříč evropskými jazyky zde vidíme jistou podobnost. V angličtině se náboženská pouť řekne *pilgrimage*, francouzsky *pèlerinage*, španělsky *peregrinación*, italsky *pellegrinaggio* a německy *pilgerfahrt*. V latinském slovníku nalezneme spojení *per meo*, což znamená putovat, dojít nebo prochodit.³

To, jak vnímáme poutnictví dnes, kdy se vydáváme na předem vybrané poutní místo, je ovlivněno naší evropskou křesťanskou historií. Předtím, než z něj církve udělala organizované počínání s jasně vymezenými pravidly, mělo poutnictví rozdílnou podobu. Člověk se nevydal pryč z domu na pár dní s tím, že by se opět vrátil, jak je tomu v převážné většině dnes. Být poutníkem znamenalo vydat se na pouť s vědomím, že už se člověk možná

¹ HAVRÁNEK, Bohuslav a VÁCHA, Jaroslav (ed.). *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1971.

² *Slovník současné češtiny*. Brno: Lingea, 2011.

³ *Latinsky.cz*. [online] [cit. 29.3.2023]. Dostupné z: <http://latinsky-slovník.latinsky.cz/cesko-latinsky/per%20meo.html>.

nikdy nevrátí zpět. Byl ochotný opustit rodinu nebo prodat veškerý majetek, a pokud se rozhodl putovat za vyšším cílem, který mohl, ale nemusel být předem daný, bylo zapotřebí se nejdříve všeho vzdát: „*Pokud jste připraveni opustit matku a otce, bratra i sestru, ženu i děti i přátele a nikdy se s nimi už neshledat, pokud jste sepsali poslední vůli a urovnali všechny své záležitosti a jste svobodnými lidmi, pak jste připraveni na pěší toulky.*“⁴

1.2. Historie poutnictví středo-západní Evropy

Tato kapitola se bude věnovat evropskému směru poutnictví. Zaměří se pouze na středoevropský a západoevropský prostor Evropy, který měl zásadní vliv na vývoj a kulturu poutnictví v českých zemích. Budou zde opomenuty jiné kulturní okruhy, např. vývoj a historie poutnictví v Indii a Asii, a to z důvodu bezpředmětnosti pro tuto práci.

Zdroj: Obrázek mapy hlavních evropských tras Svatojakubských poutí a na ně navazujících menších lokálních poutí. PlanetaCestovani.cz. Portugalská cesta: Santiago de Compostela. Cit. 29.05.2023. Dostupné z: <https://www.planetacestovani.cz/portugalsko/portugalska-cesta-santiago-de-compostela/>

Oba evropské proudy se vzájemně ovlivňovaly. Především středoevropský prostor byl značně ovlivněn tím západoevropským a z toho vyplynula vzájemná shoda a kompatibilita

⁴ THOREAU, Henry David. *Toulky přírodou*. Praha: Paseka, 2010. str. 7.

obou prostorů. Z toho důvodu se v celé práci můžeme setkat se souhrnným označením poutnictví středo-západní Evropy.

Poutě jsou nedílnou součástí mnohých náboženství. Pokud bychom se snažili nalézt počátky poutnictví, tak by se nám to zřejmě nepodařilo, protože je pravděpodobně starší než psaná kultura. Svou tradici má ale bezesporu u Řeků, Egyptanů, Římanů, hinduistů, v lámaismu (tibetský buddhismus), šintoismu a v neposlední řadě u konfuciánů.⁵

Pro středo-západní evropskou kulturu poutnictví byla klíčová judaistická tradice putování na Chrámovou horu. Právě po vzoru Židů začali v prvním století do Svaté země putovat také křesťanští poutníci. Pro ty je Jeruzalém významný hned z několika důvodů. Tím stěžejním je ukřižování Ježíše Krista, ke kterému zde mělo dojít, a s tím spojený jeho hrob, který se zde nachází. V té době to byla velice náročná a nebezpečná cesta a to vedlo ke vzniku nových poutních míst a uctívání božských relikvií.⁶ Těmi hlavními byl Řím, kde se uctívaly ostatky svatého Petra, a Santiago de Compostela s ostatky svatého Jakuba.

Zhruba od čtvrtého století již měly poutě v evropské křesťanské kultuře svou nezpochybnitelnou roli. Celá Evropa byla pokryta sítí cest (*viz. obrázek výše*), na kterých se poutníci potkávali s obchodníky, cestujícími vzdělanci a s řadou dalších poutních, kteří si mezi sebou vyměňovali informace a postřehy. Až do přelomu tisíciletí patrně převládalo putování jednotlivců, které bylo často spíše spontánní. Od vrcholného středověku pak začalo přibývat poutí připravovaných a kolektivních, na kterých nehrozilo tak velké nebezpečí.⁷

Pro takzvaný pozdní středověk, který reprezentuje poslední dvě století středověku, tedy od počátku 14. do začátku 16. století, je typické značné zahuštění poutní sítě po celé západní a střední křesťanské Evropě. Dochází také k proměně poutníka jako takového. Zatímco v raném a vrcholném středověku je líčen jako náboženský horlivec, kající nebo prosebník, který cestuje dlouhé trasy ke svatyním v Jeruzalémě, Římě nebo například v Santiagu de Compostela, poutník od druhé poloviny 14. století již nemusí vážit tak dlouhou cestu za hroby a ostatky světců, ale stačí mu vydat do několika desítek kilometrů vzdáleného kostela. Toto období rovněž proslulo rozšířením takzvaných mariánských soch a obrazů. Ty byly považovány za zázračné a jejich počet začal narůstat od sklonku 14. století.⁸

⁵ JÖCKLE, Clemens. *Slavná poutní místa: sto nejslavnějších poutních míst v Evropě*. Praha: Grafoprint-Neubert, 1996. str. 6.

⁶ ODEHNAL, František. *Poutní místa Moravy a Slezska*. 2. vyd. Rosice: Gloria, 2004.

⁷ OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. str. 19-22.

⁸ ČAPSKÁ, Veronika a MIHOLA, Jiří (ed.). *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. str. 11.

S nástupem renesance dochází k velkým změnám jak ve společnosti celkově, tak v církvi, která je v té době terčem rozsáhlé kritiky (včetně reformace) a dochází k odklonu od původních myšlenek křesťanství. Je narušené tradiční náboženské vnímání světa. Společnost se zaměřuje na individualitu člověka, rozum a poznání. To má vliv i na poutnictví, do kterého proniká touha po poznání sebe sama. S vynálezem knihtisku dochází ke snadnějšímu rozšíření informací o poutních místech a cestách, anebo třeba praktických příručkách a radách, na co by se měl poutník připravit, i mezi nižší vrstvy.⁹

V českých zemích byl vnímán jako hlavní představitel změny a kritiky církve Jan Hus, jehož smrtí odstartovalo dlouhé období husitských válek a tedy i úpadku, který se přirozeně nevyhnul ani poutnictví. Další významnou postavou reformace v evropském měřítku byl Martin Luther, jehož učení mělo za následek definitivní rozpad církve tak, jak jsme ji do té doby znali. Křesťanství se rozdělilo na katolíky a protestanty a nastalo období, kdy byla téměř celá Evropa zatažena do řady válek. To zapříčinilo mimo jiné i pokles návštěvnosti poutních míst a vykonávaných poutí.

Dalším důležitým milníkem pro rozvoj poutnictví ve středo-západní Evropě byla zvyšující se obliba mariánských poutních míst, kterých začalo ke konci třicetileté války přibývat napříč zeměmi katolickými, ale i rekatolizovanými nebo reformací nedotčenými. Po období úpadku přichází baroko. Specifické a zároveň klíčové období pro vývoj a rozmach poutnictví na území Evropy. Najednou dochází k znovuoobnovení jeho popularity a to dokonce v ještě větší míře, než tomu bylo před husitskými válkami. To je patrně způsobeno mnoha aspekty. Tím hlavním je katolická církev, která využívá lidovou zbožnost jako určitý nástroj proti reformačním snahám té doby. Na našem území dochází například ke kanonizaci Jana Nepomuckého a k veliké podpoře mariánského kultu.¹⁰ Najednou dochází k rozmachu poutních míst po celé středo-západní Evropě a vzniku poutí menšího rozsahu, na které se díky jejich dostupnosti může vydat téměř kdokoli. Poutě jsou organizované, mají jasně danou strukturu a jejich cílem jsou nejčastěji již zmíněné obrazy a sochy Panny Marie.¹¹

V Čechách, stejně jako v okolních zemích, rovněž začalo vznikat množství zcela nových poutních míst, jejichž centrem byly staré umělecké artefakty z doby předhusitské. Ty byly pro lidi o to vzácnější, že dokázaly přežít předchozí dvě století bojů a reform, kdy se

⁹ *Renesance*. [online] [cit. 29.5.2023]. Dostupné z: <https://www.ucseonline.cz/cesky-jazyk/renesance/>.

¹⁰ KALISTA, Zdeněk a Michaela HASHEMI. *Česká barokní pout: k religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou: Cisterciána Sarensis, 2001. str. 25.

¹¹ JÖCKLE, Clemens. *Slavná poutní místa: sto nejslavnějších poutních míst v Evropě*. Praha: Grafoprint-Neubert, 1996. str. 12-13.

takovéto předměty netěšily velké oblibě. To upevňovalo jejich božskou moc. Velikým trendem baroka bylo přejímání nebo spíše kopírování celých poutních míst a to zejména architektonickým směrem. Mezi nejrozšířenější taková místa patřily lorety, kopie „svaté chýše“ z latinského Loreta. Úplně první na našem území, která se však nedochovala, byla v Horšovském Týně z roku 1584. Poté jich během 17. a 18. století v Čechách a na Moravě přibilo ještě dalších padesát.¹²

Ve druhé polovině 17. století začaly vznikat poutní místa s kostelem obklopeným ambity, které spojovaly několik kaplí. Kromě takto rozsáhlých komplexů vznikaly i jednotlivé stavby poutních kostelů a kaplí. Ty většinou stávaly samostatně mimo urbanistické celky na kopcích nebo pahorcích, odkud dominovaly krajině. K nim vedly cesty doslova lemované kříži a kapličkami. Barokní pouť totiž měla jasně danou strukturu. Pokud putoval poutník sám, její podoba mohla do značné míry záležet na něm, ale u skupinových poutí, které byly v té době velice rozšířené, musela být dodržována předem určená pravidla a schémata. Tyto poutě byly pořádány farními společenstvími nebo náboženskými bratrstvy. Před poutí se zpravidla lidé nejdříve vyzpovídali a přistoupili k přijímání. Ve výchozím místě se pak konal nejdříve úvodní náboženský rituál – mše, modlitba, zpěv apod. – a poté se poutníci zformovali do zástupu, v jehož čele byl nesen kříž. Nad hlavami poutníků vlál také praporec s vyobrazením patrona kostela nebo bratrstva, které pouť pořádalo.¹³

Během cesty byly často jasně dané úseky cesty, kdy se lidé modlili nebo zpívali předepsané modlitby a písně. Často se také využívalo tzv. předzpěváka nebo předříkávače. Dále se doporučovalo konat milosrdenství, například v podobě udělení almužny. Mezi další úkon, který poutníci na své cestě vykonávali, bylo zdobení kapliček lemujících poutní cestu. Některé trasy měly označené místo, odkud bylo poprvé možné spatřit poutní kostel nebo kapli. Takovému místu se říkalo „poklona“. Většinou zde stála boží muka, kříž nebo kaplička s kopií obrazu, za kterým se putovalo. Když poutní procesí dorazilo na místo, účastnilo se místních pobožností. Poutník šel ke zpovědi a přijímání anebo, pokud na místě byla studánka s pramenem, tak se napil. Pokud tam byly lázně, tak se vykoupal. To mělo kromě praktického významu hlavně duchovní rozměr a to v podobě duchovní očisty. Většinou se na poutním místě také přespalo a to v hostincích, soukromých domech kolem poutního místa nebo na

¹² MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Grada, 2013. str. 179-183.

¹³ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Grada, 2013. str. 184-186.

prostranstvích kolem kostela a v ambitech. Věřící přinášeli na poutní místa nejrůznější dary, aby tak vyjádřili svou vděčnost patronovi místa za splnění jejich proseb.¹⁴

Po rozkvětu poutnictví v období Baroka, kdy se na poutní cestu vydávaly masy lidí ze všech koutů země, nastal jeho úpadek v 18. století, který byl z velké části způsoben evangelickými a křesťanskými představiteli církve. Ti, podle potřeby, využívaly argumenty teologické, pastorační, právní, hospodářské, etické i hygienické k postupnému omezování poutnictví. Spolu s tím se začalo objevovat stále více hlasů, volajících po „*očistě od pověřčivého harampádi*“, rovněž z řad zástupců církve.¹⁵

Zajímavé argumenty odpůrců poutnictví můžeme nalézt v rakouském nařízení z roku 1772, kde se píše, že kdo není přes noc doma nebo odejde ze země, provinil se zvrácenou poutnickou mánií. Dále je nařízení zdůvodněno čtyřmi body, kde je lidem vytykáno, že poutnictví škodí rodinnému hospodářství i celé obci. Je totiž nepřípustné, aby jí opouštělo takové množství pracovních sil. Jako další důvod se uvádí, že se může rušit bohoslužba, pokud se v kostele najednou shromáždí unavení, zpocení a špinaví lidé, kteří se začnou oddávat zmatenému zpěvu v různých nářečích a kteří budou překážet druhým v konání jejich bohoslužby. Příkladů je zde uvedených mnoho. 18. století se neslo v duchu sdělení, že Boha je možné chválit všude a také svaté může člověk uctívat kdekoliv a není proto potřeba odcházet z domova. Nejdůležitějším místem pro zbožného člověka měla být jeho farnost a neslušelo se proto, aby své osobní a až niterné záležitosti předkládal Bohu jinde.¹⁶

Ve druhé polovině 18. století neustále rostla kontrola ze strany vrchnosti zasahující do církevního života. Nejdříve byla pevně stanovena doba trvání poutí a poutě, které vedly za hranice, musely být povolené příslušným biskupem. Muži a ženy museli chodit zvlášť, a pokud byla pouť povolena, doprovázel skupinu duchovní. Postupně byly různé druhy poutí jednotlivě zakazovány, až je nakonec císař Josef II. zakázal úplně (v letech 1783 – 1796). Čechy nebyly jedinou krajinou, kde docházelo k zákazům. Podobně probíhal vývoj i ve Francii, kde byly duchovní poutě opakovaně zakazovány po mnoho let (v letech 1724, 1730, 1769 i později). Neustálé opakování zákazů však svědčilo o jejich neúčinnosti. Nakonec se rozhodlo, že poutě nahradí křížové cesty. Věřící si tak mohli připomínat Ježíšovo utrpení ve

¹⁴ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Grada, 2013. str. 186-187.

¹⁵ OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. str. 39.

¹⁶ OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. str. 40.

svém domovském prostředí, například cestou do místního kostela, kterou lemovalo čtrnáct zastavení – obrazů Ježíšova utrpení – což je dodnes platná podoba křížových cest.¹⁷

Doba konce 19. století a celé 20. století je pro poutnictví specifická radikální změna v postoji člověka a vývoji nastavení jeho potřeb. Vliv církve postupně upadá a snaha o zázračné uzdravení a duševní očistu jsou postupně vytlačovány lepší zdravotní péčí, technologickým pokrokem a touhou člověka po vzdělání a sebepoznání. Na poutích postupně přibývá lidí, kteří například touží spíše po socializaci. Jejich motivem není primárně křesťanská víra.¹⁸

Ve 20. století je pro české země významné osamostatnění se od rakouské nadvlády. To je dalším hřebíčkem do rakve katolické církve demonstrováným například stržením mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v roce 1918.¹⁹ Po světových válkách přišlo období snah o vymýcení religiozity a s ní spojeného poutnictví u nás. Po dobu trvání komunistické nadvlády v Čechách však utlačování křesťanské církve nebylo po celé období stejné a jeho síla nebyla tak velká, aby se jí podařilo například právě poutnictví zcela vymýtit. Komunisté byli přesvědčeni, že náboženství stejně postupně samo odumře. Lidé podnikající pěší poutě v období komunismu popisují, že se během jejich putování cítili přirozeně a mohli odhodit masku přetvářky, která byla tak typická pro tehdejší společnost. Po roce 1989 pak nastává další zlom ve vývoji poutnictví, protože dochází k velkému nárůstu poutníků vydávajících se na cestu tzv. „bez vyznání“. Údajně je zde ale patrný velký příklon ke spiritualitě. To je vysvětlováno obecnou nedůvěrou Čechů v instituci církve, která je dána historickou zkušeností.²⁰

Současné období je poutnictví velice příznivě nakloněno a zájem o něj neustále stoupá. Změnilo se však jeho vnímání, kdy je stále ústředním bodem duchovní rozměr, ale oproti středověku už pro mnohé není tak úzce spojeno s křesťanskou vírou. Nemusí být tedy vnímáno jako čistě náboženská cesta, ale přibývá velké množství nových aspektů, jakými jsou například reakce lidí na dnešní hektický životní styl, touha po sebepoznání a seberozvoji,

¹⁷ OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. str. 41–42.

¹⁸ JANDAČ, Vojtěch. *Poutnictví v 21. století a jeho dopad na rozvoj území*. Brno: Vysoká škola Ambis, 2020. Dostupné z: https://is.ambis.cz/th/igpmi/JANDAC_DP_2020.pdf. Diplomová práce.

¹⁹ *Mariánský sloup*. [online] [cit. 29.5.2023]. Dostupné z: <https://www.marianskysloup.cz/clanky/historie.html>.

²⁰ NEŠPOR, Zdeněk. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010.

hledání odpovědi na určité životní otázky nebo pocit duchovní prázdnoty. V kontextu toho dochází k znovuoživení mnoha původních poutních stezek a sakrálních objektů.²¹

Příkladem toho je i Vambeřická poutní cesta, na jejíž trase byla poslední organizovaná pouť uskutečněna v roce 1947. Od té doby upadla v zapomnění. Několik křížů, které ji lemovaly, bylo zničeno a na mnoha místech byla cesta ještě donedávna zarostlá nebo neprůchodná. To se změnilo kolem roku 2000, kdy se cesta začala díky iniciativě místních dobrovolníků obnovovat.²²

1.3. Motivace poutníků

Tradičním obrazem křesťanského poutníka je člověk mířící do Svaté země. Jeruzalém patřil již od dob raného křesťanství k nejdůležitějším cílům zbožného putování a zmínky o něm nalezneme i v Písmu svatém, například v evangeliu svatého Lukáše²³. Středověký křesťanský poutník navštěvoval místa, kde se nacházely ostatky apoštolů, mučedníků a světců. Mezi nejdůležitější poutní místa Evropy se řadil Řím, kde se nacházely ostatky nejdůležitějších apoštolů – svatého Petra a Pavla a řady dalších mučedníků. Neméně významným poutním místem, které si svou slávu zachovalo dodnes, je Santiago de Compostela, konkrétně hrob svatého Jakuba. Ve 12. století se ustálily čtyři hlavní trasy, na nichž měl poutník možnost navštívit i další zajímavá poutní místa. Během středověku, kdy se rozmohla mariánská úcta, začala být populární místa, jako například Loreto, Chartres, Tours, Cáchy (Aachen) a mnoho dalších.²⁴

Hlavním motivem středověkého Evropana bylo vydat se na poutní cestu a vedla ho k tomu výhradně křesťanská víra. Cesta to byla nelehká, plná nástrah a nebezpečí, která si dnes jen stěží dovedeme představit. Křesťané se tímto počinem snažili o pokání za své hříchy nebo o posvěcení a obohacení svého duchovního života. Během celého středověku jsou poutě vyhledávány také pro svou terapeutickou až zázračnou moc uzdravovat. Každé významnější poutní místo si vedlo statistiky o tom, kolik lidí se zde vyléčilo ze svých zdravotních problémů. Vedly se tabulky a statistiky obsahující i například počty lidí, kteří se zbavili

²¹ ŠAMÁNKOVÁ, Kateřina. *Putování jako krajinný fenomén*. Brno: Mendelova Univerzity, 2015. Dostupné z: https://theses.cz/id/u6n0ka/zaverecna_prace.pdf. Diplomová práce.

²² *Vambeřická poutní cesta*. Projekt NR CZ.11.4.45/0.0/0.0/15/003/0000299 „Naučnou stezkou k přírodním a historickým památkám“, tištěný průvodce projektu Programu INTERRREG VA Česká republika - Polsko

²³ Bible. *Evangelium podle Lukáše, žalm 2, verš 41 – 45*. Překlad 21. století. 9. opravené vydání. Praha: Biblion, 2021.

²⁴ ČAPSKÁ, Veronika a MIHOLA, Jiří (ed.). *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. str.7.

bolestí nejrůznějšího druhu, ochrnutí, otoků, slabosti, zlomenin nebo se jim navrátil zrak. Skladba poutníků a prosebníků byla velice pestrá napříč všemi sociálními vrstvami. Patřili sem lidé bohatí, chudí, urození, venkované i měšťané a osoby světské i duchovní. Pro chudého člověka měla pomoc od Boha obrovský význam, protože se díky své nemoci nebo neštěstí často ocitl na okraji společnosti a byl všemi opovrhovaný. Vnímal tak božskou pomoc jako podporu a důkaz toho, že ho má Bůh rád stejně jako ostatní lidi. Po psychické stránce to mělo mít pro člověka velkou váhu. Dalším častým důvodem pro vykonání pouti bylo zaslíbení patronovi, nejčastěji Panně Marii, při prodělání nemoci nebo zranění, například pádu z koně nebo zranění v práci. Pokud se prosebník vyléčil, vykonal děkovnou pouť.²⁵

Začátkem 15. století začíná klesat zájem o dálkové poutě. Dochází k regionalizaci poutních kultů z důvodu počínající sakralizace krajiny, a tudíž vzrůstá celkový počet poutních míst v západním křesťanském světě. Lidé najednou nemusí před cestou podnikat náročná opatření, jako například pojištění majetku, a nebojí se tolik o své životy. Regionální poutě proto nabývají na popularitě a krajinu postupně zdobí více a více svatyní, které se snaží získat přízeň poutníků. Dbají na propagaci, poutní odznaky, odpustky a zázračné působení uctívaných světců.²⁶

Pouť je tedy dostupná stále většímu počtu lidí, zkracuje se její délka, náročnost a postupně i původní smysl, jaký do té doby představovala. Lidé cestují více ve skupinách s vidinou jasného cíle – navštívit poutní místo, které je v období Baroka velkolepé. Kromě samotného svatostánku zde poutník nalezne množství atrakcí, stánků, konají se zde oslavy, průvody a postupně se tak v některých případech mění motivace lidí, kteří pouť vykonávají. Rozšiřuje se škála jejich motivů. Kromě původního smyslu, kterým bylo například prohloubit svou víru, činit pokání, odevzdat se do rukou božích, poděkovat za vyléčení sebe nebo někoho blízkého a navštívit poutní místo, které má uzdravující moc, se lidé začínají na pouť vydávat ze společenského důvodu a potřebě socializace. Putuje se hromadně, často chodí i více členů rodiny, poutě jsou krátké a zvládnou je i děti. Motivy se tedy proměňují a cílem je spíše zážitek na samém konci cesty. Poutní místa se také stávají čím dál více komerčními lákadly předhánějícími se ve své velkoleposti.

²⁵ ČAPSKÁ, Veronika a MIHOLA, Jiří (ed.). *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. str. 26.

²⁶ ČAPSKÁ, Veronika a MIHOLA, Jiří (ed.). *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. str.28-29.

Novodobé poutnictví si zachovalo jen velmi málo ze svého původního středověkého významu. Dnešní optikou je pěší pouť fenoménem, který přitahuje stále větší množství lidí. Poutnictví v Čechách, kde je důvěra vůči církvi nižší – například oproti našim polským sousedům – není poutnictví tak silně vnímáno prostřednictvím křesťanské víry, jako je tomu ve zbytku zemí středo-západní Evropy. To neznamená, že by v české společnosti existovala absence spirituality.²⁷ Podle profesora Zdeňka Nešpora je český ateismus pouhou iluzí.²⁸ Liší se motivy, ale víra, spiritualita a vnitřní touha po hledání odpovědi na různé duchovní i osobní otázky může zůstat. Novodobé poutnictví je také reakcí na dnešní hektickou dobu, kdy je kladen velký důraz na výkon. Lidé proto vyhledávají pobyt v přírodě a způsoby zklidnění mysli.

Velké množství lidí se, právě v reakci na dnešní dobu, vydává na cestu za určitou všedností a jednoduchostí, kterou mu tento zážitek nabízí. Podstata putování je v naprosto jednoduchém monotónním pohybu, který člověk často vykonává několik hodin denně, a který mu neumožňuje soustředit se na jiné činnosti. Proto cesta díky oné všednosti umožňuje zamýšlení nad běžnými věcmi, nasměrování pozornosti na sebe sama, a tudíž může dojít k určité sebereflexi nebo sebepoznání během putování.²⁹

1.4. Poutník nebo turista?

V dnešní době se na cestě nebo poutním místě mohou potkat různé skupiny lidí a to nejen poutníci. V největším zastoupení zde jsou k vidění turisti, outdooroví nadšenci (do této skupiny řadím i sportovce obecně) a cestovatelé, z nichž nejbližší má svou definici k poutníkovi právě turista. Proto se zaměřím primárně na srovnání těchto skupin, ale jsem si vědomá, že se mohou objevovat i jiné.

Díky této pestrosti skupin mísících se v dnešní době napříč poutními místy a stezkami musíme brát v potaz, že pokud chceme zkoumat motivy poutníků, musíme do výzkumu zahrnout každého člověka, kterého na cestě potkáme. Jednoduchou kvantitativní metodou by se dalo přijít na to, kdo je poutník, tím že by se jich výzkumník zeptal a následně vytvořil jednoduchou statistiku. Pokud se však člověk pokusí proniknout hlouběji ve svém zkoumání,

²⁷ HURYCH, Emanuel. *Duchovní rozměr pohybu v sekularizující se společnosti: celkový rámec a vybrané pohledy poutníků a běžců*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. str. 74–75.

²⁸ NEŠPOR, Zdeněk. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010.

²⁹ BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. str. 118.

pravděpodobně zjistí, že hranice mezi poutnictvím a například turismem je velice tenká. Zde rozhodují motivace jedince. Ty mohou být náboženské, spirituální, kulturní, poznávací, zábavné, sportovní a další. Tyto motivace se vzájemně doplňují i překrývají.³⁰

Hlavním rozdílem mezi poutníkem a turistou je, že jedna skupina reprezentuje charakter posvátný a druhá profánní, respektive náboženský a sekulární. Sekulární aktivity zahrnuje turismus, cestovatelství nebo třeba výletnictví. Poutnictví zase reprezentuje aktivity náboženské a spirituální. Jistě se najde mnoho zcela jasných hraničních příkladů, kdy není pochyb o tom, do jaké skupiny se člověk řadí a kým se cítí být. Pak je zde ale množství jedinců, kterým se jejich motivace překrývají a tyto dvě skupiny u nich mohou splývat v jednu. Jasně hranice v tomto případě tedy vymezit nelze a jak uvádí ve svém vědeckém článku přední český etnolog zabývající se tématem poutnictví – Jan Kapusta – svět poutnictví a pohybu je komplexní jev, který pevným klasifikačním rámcům vzdoruje.³¹

Oproti poutnictví je turismus v celku novodobým jevem. Odborný zájem o něj byl patrný už v 60. letech 20. století,³² ale jasně definován byl až na konci minulého století. V roce 1991 proběhla Mezinárodní konference o turismu v kanadské Ottawě a zde byl „oficiálně“ definován pojem „turista“ (a „turismus“), jehož význam je chápán jako dočasný návštěvník nějaké země, který se zdrží alespoň čtyřadvacet hodin a motivem jeho cesty je volný čas (zábava, dovolená, zdraví, náboženství, sport...), obchod, rodina, mise nebo konference. Musí zde být úmysl vrátit se domů a to nespĺňují například tuláci. Určitým způsobem to vylučuje i poutníky původního významu. Jak uvádím výše, dnes jsou hranice mezi těmito skupinami velice tenké a často se mohou prolínat.³³ To dokazují také teorie některých antropologů, kteří tvrdí, že turistické atrakce jsou vlastně svatyněmi moderních cestovatelů a že turista, stejně jako poutník, hledá při své cestě něco autentického, skutečného a posvátného.³⁴

³⁰ KAPUSTA, Jan. *Poutnictví nebo turismus? Přehodnocení náboženských a sekulárních cest za nevšednosti*. Antropowebzin 2 (1): 28-34, 2011.

³¹ KAPUSTA, Jan. *Poutnictví nebo turismus? Přehodnocení náboženských a sekulárních cest za nevšednosti*. Antropowebzin 2 (1): 28-34, 2011.

³² ŠÍPEK, Jiří. *Úvod do geopsychologie: svět a putování po něm v kontextu současné doby*. Praha: ISV, 2001. str. 79.

³³ ŠÍPEK, Jiří. *Úvod do geopsychologie: svět a putování po něm v kontextu současné doby*. Praha: ISV, 2001. str. 79–80.

³⁴ KAPUSTA, Jan. *Poutnictví nebo turismus? Přehodnocení náboženských a sekulárních cest za nevšednosti*. Antropowebzin 2 (1): 28-34, 2011.

Podle antropologa Dennisona Nashe je turismus volnočasovou aktivitou vyžadující určité materiální zajištění.³⁵ To by mohl být vymežující faktor turismu oproti poutnictví. Vezmeme-li však v úvahu rozdíl mezi tradičním poutnictvím a tím novodobým, musíme si přiznat, že rozdíl ve finanční zátěži člověka se v obou případech (jak v turismu, tak v novodobém poutnictví) tolik neliší. Turismus se dá v dnešní době provozovat tak, aby byl cenově dostupný pro většinu lidí, a naopak poutnictví může vyžadovat nemalé počáteční investice do vybavení a dopravy na místo pouti. Záleží proto na rozhodnutí jedince, jakou variantu si zvolí.

1.5. Poutní cesta do Vamberčic

Poutní cesta vedoucí z Police nad Metují do polských Vamberčic nepatří mezi nejznámější poutní cesty v Čechách. Má však svou jedinečnou historii a kouzlo. Objevuje se například ve známém díle Boženy Němcové „Babička.“ Vznikla na konci 17. století po výstavbě Vamberčic. Byla jednou z mnoha menších poutních tras, které byly vytvořeny v období rozvoje mariánského kultu, a každý rok tuto trasu navštívilo několik desítek tisíc lidí.³⁶

Poté, co byla roku 1875 dokončena železniční trať do Meziměstí, začali poutníci přijíždět do stanice v Polici nad Metují. Odtud se vydávali po polní cestě do Suchého dolu, následně ze Suchého Dolu a Slavného přes malebnou krajinu Broumovských stěn dolů k obci Božanov, odkud trasa pokračovala do vesničky Studená Voda rovnou na státní hranici do Radkova a nakonec do kýžených Vamberčic. Délka celé trasy je přibližně dvacet pět kilometrů. Většina trasy je lemována kamennými kříži a sochami místních lidových umělců z konce 17. a počátku 18. století. Tradice pouti se udržela do poloviny 20. století. Poslední organizovaná pouť proběhla z Náchoda do Vamberčic v roce 1947. Od té doby tato trasa postupně upadala v zapomnění, některé z křížů byly poškozeny a také cesta začala být v některých částech neprůchodná.³⁷

³⁵ KAPUSTA, Jan. *Poutnictví nebo turismus? Přehodnocení náboženských a sekulárních cest za nevšednosti*. Antropowebzin 2 (1): 28-34, 2011.

³⁶ *Vamberčická poutní cesta*. Projekt NR CZ.11.4.45/0.0/0.0/15/003/0000299 „Naučnou stezkou k přírodním a historickým památkám“, tištěný průvodce projektu Programu INTERRREG VA Česká republika – Polsko. str. 14.

³⁷ *Vamberčická poutní cesta*. Projekt NR CZ.11.4.45/0.0/0.0/15/003/0000299 „Naučnou stezkou k přírodním a historickým památkám“, tištěný průvodce projektu Programu INTERRREG VA Česká republika – Polsko. str. 14–15.

Před několika lety se díky mnoha nadacím, institucím a práci dobrovolníků podařilo mnoho památek opravit a od roku 2002 byla tradice průvodu obnovena. Ten se koná každý rok v květnu a vychází se od mariánského sloupu v Polici nad Metují.³⁸ Některé její části nelze opravit tak, aby cesta vypadala stejně jako před rokem 1947. To je příklad místa hned z kraje trasy, za obcí Velká Ledhuje. Zde býval úsek vedoucí údolím podél potoka, ale ten se v 50. letech minulého století zaoral a zatravnil. Jediným důkazem o tom, že tudy kdy Vamberžická cesta vedla, jsou nyní sochy a kříže uprostřed polí a luk. Kříže jsou od sebe vzdálené na dohled a jedná se o ukázkou lidové tvořivosti, kterou předvedli místní obyvatelé. Většina z nich se navíc jmenuje po svých majitelích, kteří je umístili na své pozemky. Proto zde člověk narazí například na Barešův kříž z roku 1791, Fulkův z roku 1796 nebo Cihlářův z roku 1836. Mnoho těchto křížů bylo nejspíš vlivem klimatu, vandalismu nebo z jiných důvodů zničeno a zůstal z nich jen zdobený pilíř a socha ukřižovaného Ježíše Krista.³⁹ Z údolí cesta volně stoupá přímo k Broumovským stěnám, kolem obcí Suchý důl a Slavný. Poté je možné zvolit náročnější trasu vedoucí přímo Broumovskými stěnami, anebo lze skalní město obejít po upravené cestě, kde je k vidění více křížů.

1.5.1. Suchý důl

Obec ležící tři kilometry od Police nad Metují byla založená v polovině 13. století. S dvaadvaceti sedláky a dvaceti chalupníky byla největší vesnicí na Policku. Nalezneme zde kapli Panny Marie Lurdské z roku 1882, křížovou cestu a kapli z roku 1893 na místě, kde se údajně zjevila Panna Marie. Přimo na Vamberžické cestě jsou k vidění lidové plastiky – kamenné kříže z roku 1796 a z přelomu 18. a 19. století a sousoší Nejsvětější Trojice z konce 18. století.⁴⁰

³⁸ *Vamberžická poutní cesta*. Projekt NR CZ.11.4.45/0.0/0.0/15/003/0000299 „Naučnou stezkou k přírodním a historickým památkám“, tištěný průvodce projektu Programu INTERRREG VA Česká republika – Polsko. str. 15.

³⁹ JEŽEK, Jan. *Cesta do Vamberžic. Krajinou a přírodou východních Čech*. [online] [cit. 12.2.2023]. Dostupné z: <http://bohemiaorientalis.cz/cesta-do-vamberic/>.

⁴⁰ *Broumovsko*. Praha: Olympia, 2003. Průvodce po České republice (Olympia). str. 105.

1.5.2. Slavný

Obec, která je součástí Suchého dolu, leží pod hřebenem Broumovských stěn. Je vzdálená pouhé tři a půl kilometru od Police nad Metují. Zároveň je nejvýše položenou obcí na Policku.⁴¹

1.5.3. Studená Voda

Poslední obcí před polskými hranicemi je Studená Voda ležící nejvýhodněji od Broumovských stěn na cestě do Vambeřic. Zajímavostí je, že před Druhou světovou válkou bylo toto místo oblíbenou výletní destinací se známou vinárnou. Bylo zde i ubytování a koupaliště.⁴²

Někdy se scházelo do nedalekého Božanova, kde se setkali Poličtí s broumovskými poutníky u barokního kostela svatě Máří Magdalény.⁴³ Broumovské stěny tvoří určitý předěl, kdy Božanov i Broumov už leží v části dříve osídlené Němci, a proto se zde připojovali němečtí poutníci a dále se pokračovalo společně sudetskou krajinou.⁴⁴ Odsud trasa stoupá k hranici do Kladska a poté opět klesá do kladského města, původně českého královského města Radków. Odtud vede poslední přibližně čtyři kilometry dlouhá trasa do Vambeřic. I v tomto závěrečném úseku je cesta lemována řadou křížů, kapliček a soch.⁴⁵

1.5.4. Radków

Původní Obec Radków získala v roce 1418 statut českého královského města. V roce 1740 připadlo město i s celým Kladskem Polsku. V 18. století zde bylo centrum tkalcovství a drobné průmyslové výroby. Střed města se středověkou zástavbou je památkově chráněn. Zachovaly se zde hradby, původně gotický kostel svatě Doroty z 16. století, který byl v 18. století barokně přestavěn, renesanční radnice a mnoho dalších kaplí a kapliček podél cesty.⁴⁶

⁴¹ *Broumovsko*. Praha: Olympia, 2003. Průvodce po České republice (Olympia). str. 103.

⁴² *Broumovsko*. Praha: Olympia, 2003. Průvodce po České republice (Olympia). str. 104.

⁴³ *Machov - Oficiální stránka městyse Machov*. [online] [cit. 12.2.2023] Dostupné z: https://www.machovobec.cz/e_download.php?file=data/editor/90cs_11.pdf&original=Vambeick_poutn_cesta_2_copy_copy.pdf.

⁴⁴ *Broumovsko*. Praha: Olympia, 2003. Průvodce po České republice (Olympia).

⁴⁵ *Machov - Oficiální stránka městyse Machov*. [online] [cit. 12.2.2023] Dostupné z: https://www.machovobec.cz/e_download.php?file=data/editor/90cs_11.pdf&original=Vambeick_poutn_cesta_2_copy_copy.pdf.

⁴⁶ *Broumovsko*. Praha: Olympia, 2003. Průvodce po České republice (Olympia). str. 97.

1.5.5. Vambeřice

Vambeřice (polsky Wambierzyce) je malá obec ležící v Kladsku, kde v minulosti docházelo k častým změnám vrchností. Všichni se však po dlouhá léta snažili z této malé zemědělské obce udělat poutní místo, kterým je dodnes. První historický pramen pochází z roku 1263 a vypráví o zdejší dřevěné kapli⁴⁷, která byla vystavěna poté, co mělo na jejím místě dojít k zázraku. Nevidomý muž zde znovu získal zrak, a poté se mu zjevila Panna Marie.⁴⁸

1.5.6. Daniel Paschasius von Osterberg

Daniel Paschasius von Osterberg byl nejvýznamnějším majitelem Vambeřic. Žil v letech 1634 až 1711 a díky němu se tomuto místu přezdívá Slezský Jeruzalém. Údajně ho k přetvoření obce vedla hlavně četba knih, které popisovaly starý Jeruzalém za doby krále Šalamouna. Nejdříve působil v nedaleké obec Gorzuchów, ale Vambeřice pro něho byla lepší volba, protože už v té době to bylo známé poutní místo s mariánskou svatyní.⁴⁹

1.5.7. Bazilika

Ačkoliv se ve většině pramenů o této významné barokní dominantě Vambeřic píše pouze jako o „Bazilice“, její celý název je „Bazilika Navštívení Panny Marie.“ V polštině pak „Bazylika Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny“.⁵⁰ Původně na jejím místě stával kostel, který byl ale během husitských válek zničen. Poté zde byl kostel obnoven a během Třicetileté války zničen podruhé. V letech 1696 – 1710 jej Daniel Paschasius von Osterberg znovu obnovil a později byl ještě několikrát přestavěn a modernizován. V roce 1936 byl kostel ze svatyně povýšen na Baziliku.⁵¹ Zajímavostí je, že 30. května roku 1679 se nad kostelem až nadpozemsky rozzářila sluneční záře zapadajícího slunce, která trvala až do pozdních večerních hodin. Na tento zážitek odkazuje nasvícení fasády Baziliky, do které je zasazeno

⁴⁷ MIGIŃ, Piotr. *Ziemia Kłodzka: przewodnik*. Wrocław: Eko-Graf, 2003. str. 73.

⁴⁸ Zápis z terénního deníku, Báje prezentovaná v Bazilice Navštívení Panny Marie, Vambeřice, 11.3.2023.

⁴⁹ LAMPARSKA, Joanna. *Sudety Środkowe po obu stronach granicy*. Wrocław: Asia - Press 2003. str. 150-155.

⁵⁰ LAMPARSKA, Joanna. *Sudety Środkowe po obu stronach granicy*. Wrocław: Asia - Press 2003. str. 156.

⁵¹ Zápis z terénního deníku, Báje prezentovaná v Bazilice Navštívení Panny Marie, Vambeřice, 11.3.2023.

1400 žárovek, které se každý večer rozsvítí.⁵² Tato událost měla údajně Osterberga motivovat k dalšímu rozšíření poutního místa.

Bazilika stojí v samém centru vesnice. Jako první člověka upoutají mohutné kamenné schody, které do svatyně vedou spolu s fasádou v pozdně renesančním stylu. Je rozdělena na tři části. Nejstarší z nich se nazývá Grodkowa. Je zdobena symetricky umístěnými dvojitými pilastry a panely. V polovině je rozdělena na dvě patra s malou galerií a to jí dodává zámecký vzhled. Vnitřní prostor je zdoben malbami, obrazy a sochami v klasickém barokním duchu. Nalezneme zde díla Karla Sebastiana Flackera – například kazatelnu z roku 1723, která má vyjadřovat slova mariánské hymny Magnificat a hlavní oltář z roku 1720, ve kterém je umístěna zázračná postava Matky Boží. Tato soška v gotickém stylu je vyrobena z lipového dřeva a měří dvacet osm cm. Představuje Matku Boží s Ježíškem, který drží v pravé ruce ptáčka a levou rukou sahá po ovoci, které drží matka ve své levé dlani. V závislosti na svátcích a období liturgického roku jsou postavám měněny jejich šaty, kterých je několik druhů podle barev. Den 17. srpen je významné datum, protože tato soška Matky Boží byla roku 1980 korunována papežem na Vambeřickou Královnu rodin.⁵³

1.5.8. Kalvárie

Výše zmíněná událost několikahodinového ozáření kostela při západu slunce údajně vedla Osterberga k dalšímu rozšíření poutního místa. Tentokrát ho rozšířil o jednu z nejdelších kalvárií v Evropě, která vznikala postupně v letech 1683 – 1708.⁵⁴ Vesnice je jí obklopena a nachází se na kopcích s biblickými názvy Tabor, Syjon, Horeb a Oliwna. Na Kalvárii se nachází více než sto kaplí a kapliček, křížů a dvě poustevny. Její kompletní obejití trvá přibližně dvě hodiny.⁵⁵

⁵² LAMPARSKA, Joanna. *Sudety Środkowe po obu stronach granicy*. Wrocław: Asia - Press 2003. str. 156.

⁵³ *Vambeřická poutní cesta*. Projekt NR CZ.11.4.45/0.0/0.0/15/003/0000299 „Naučnou stezkou k přírodním a historickým památkám“, tištěný průvodce projektu Programu INTERRREG VA Česká republika – Polsko.

⁵⁴ LAMPARSKA, Joanna. *Sudety Środkowe po obu stronach granicy*. Wrocław: Asia - Press 2003. str. 158.

⁵⁵ *Cesty a památky. Vambeřice a Stolové hory (Wambierzyce i GóryStolowe) – Kladsko (Ziemia Kłodzka) – Země poznané – Cesty a památky*. [online] [cit. 12.2.2023]. Dostupné z: <https://www.cestyapamatky.cz/cesty/kladsko-ziemia-k-odzka-2020/vamberice-a-stolove-hory-wambierzyce-i-gory-sto-owe>.

1.5.9. Pohyblivý Betlém

Na úpatí Kalvárie se nachází pohyblivý betlém, který patří k největším svého druhu v Evropě. Skládá se z osmi set figurek lidí a zvířat, vyrobených z lipového dřeva. Tři sta figurek je zároveň pohyblivých. Betlém byl dokončený v roce 1882, po dvaceti osmi letech práce Longinuse a Hermanna Wittigemových.⁵⁶

⁵⁶ Perzyński Marek. *Dolnego Śląska miejsca niezwykle, lecznicze i mało znan.* Wrocław: Wrocławski Dom Wydawniczy, 2000.

1.6. Teorie přechodového rituálu podle Victora Turnera a Arnolda van Gennepa

Tato bakalářská práce pracuje s teorií, podle které je poutnictví pro člověka určitým přechodovým rituálem. Člověk vykonávající pout' se ocitá v tzv. liminální fázi rituálu přechodu. S tímto označením přišel v roce 1909 francouzský antropolog a etnolog Arnold van Gennep a na jeho pojetí později navázal britský antropolog Victor Turner. Ten tvrdí, že přechodové rituály jsou „*rituály, jež provázejí každou změnu místa, stavu, společenského postavení a věku.*“⁵⁷ Jeho záměrem je tak zdůraznit kontrast mezi „stavem“ a „přechodem“.

Podle van Gennepa se všechny přechodové rituály skládají ze tří fází: odloučení, pomezí (liminální fáze) a přijetí. V první fázi je jedinec vytržen z jeho dřívějšího pevného postavení v určité společenské struktuře a v kulturním postavení.⁵⁸ V případě poutnictví jedince vede určitá vnitřní motivace vydat se na cestu a to znamená tedy onu první fázi.

Poté následuje liminální fáze (od latinského *limen* – práh) – období přechodu, které van Gennep popisuje jako období, kdy jsou vlastnosti subjektu nejasné. Prochází totiž oblastí, která nemá žádné znaky minulého ani budoucího stavu.⁵⁹ Člověk se ocitá mimo rodinné a společenské vazby a nenese žádný sociální status nebo roli. Je zcela mimo běžnou kulturní a sociální klasifikaci. Liminální fáze je vlastně takovou zkouškou, při které člověk pocítí nějaký druh bolesti, strastí nebo útrap. Turner tuto fázi poté dále rozvíjí a přichází s pojmem „*communitas*“. Tím, že se lidé společně ocitají mimo běžné struktury, nezatížení společenskými pravidly, jsou tzv. „na jedné lodi“ a dochází tak ke vzniku nových přátelství, bezprostřednosti, otevřenosti, spontánnímu chování mezi nimi a k určité dávce iracionality a univerzality.⁶⁰

Celý proces končí poslední fází – přijetím – kdy se poutník navrátí do relativně stálého stavu, kde má opět práva a povinnosti vůči ostatním lidem, kteří náleží k jasně definovaným typům a strukturám společnosti. Poutník tedy po svém návratu opět přijímá roli ve společnosti a v kulturním prostředí, ovšem jeho role a status může mít díky vykonanému rituálu odlišnou podobu než předtím.⁶¹

Tato práce se zaměřuje na první dvě fáze, kterými jsou odloučení a liminální fáze, kdy jedinec vykonává poutní cestu a může vnímat spoustu nových „liminálních“ pocitů a vjemů,

⁵⁷ VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Portál, 2018.

⁵⁸ TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. str. 95-96.

⁵⁹ TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. str. 96-97.

⁶⁰ KAPUSTA, Jan. *Odkaz Victora Turnera v současné antropologii poutnictví: zkušenost pouti do Santiaga de Compostela*. Český lid 98 (2):135-155, 2011.

⁶¹ TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. str. 95-96.

zažívat fyzickou bolest i duševní očistu. Prožitky každého jednotlivce jsou subjektivní a mohou se naplno projevit a uvědomit až v poslední fázi, tedy ve fázi přijetí.

V případě Vambeřické poutní cesty je otázkou, jak velký dopad liminální fáze nebo *communitas* na jedince mohou mít a zda je možné, aby k nim na trase dlouhé dvacet pět kilometrů vůbec došlo. Turnerově teorii liminality a *communitas* je občas vytýkána přílišná idealizace tématu vlivem atmosféry 60. let, volnomyšlenkářskému pozadí té doby a vlivu alternativních proudů ve společnosti. Zároveň přichází také kritika od antropologů poutnictví vykonávajících terénní výzkumy, kteří nesouhlasí s jeho nárokem na přítomnost *communitas* během křesťanských poutí, protože terénní výzkumy údajně často prokazují pravý opak.⁶² Důvodem je i teze, že: „*Poutníci totiž vůbec nemusejí liminoidní fenomén pouti do své zkušenosti zahrnout, stejně jako se nemusejí zbavit svých sociálních pozic a kulturních svázaností ve prospěch egalitárnosti, homogenity a nadhledu.*“⁶³ I proto je možnost liminální fáze poutnictví důležitou otázkou po tuto bakalářskou práci.

⁶² KAPUSTA, Jan. *Odkaz Victora Turnera v současné antropologii poutnictví: zkušenost pouti do Santiaga de Compostela.* Český lid 98 (2):135-5, 2011. str. 138.

⁶³ KAPUSTA, Jan. *Odkaz Victora Turnera v současné antropologii poutnictví: zkušenost pouti do Santiaga de Compostela.* Český lid 98 (2):135-5, 2011. str. 138.

3. Metodologie výzkumu

Výzkum byl proveden pomocí kvalitativní metodologie, konkrétně formou polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování, jehož výstupem byl terénní deník. Rozhovor bylo ochotno poskytnout celkem patnáct respondentů různého věku a vyznání, kteří žijí v různých krajích České republiky. Nejčastěji však žijí v okolí města Hradec Králové, v Polici nad Metují a v Náchodě. Výjimkou byl jeden respondent, který v době rozhovoru pobýval v Řecku.

Prvotní kontakty s respondenty probíhaly již od března roku 2022 a k samotným rozhovorům došlo mezi únorem a květnem roku 2023. Podmínkou uskutečnění rozhovoru bylo, aby respondent osobně ušel poutní cestu z Police nad Metují do Vambeřic. U jednoho respondenta se lišilo místo zahájení pouti. Jednalo se o katolického kněze z broumovské farnosti, která se každoročně podílí na organizaci křesťanské Májové poutní cesty spolu s polickou a hronovskou farností a tudíž byly jeho poznatky pro výzkum relevantní a suplovaly poznatky kněze polické farnosti, který rozhovor odmítl poskytnout.

Rozhovory byly vždy předem domluvené a každý respondent byl seznámen pouze s počtem otázek, kterých bylo celkem jedenáct. Obecným tématem výzkumu byly motivace a prožitky během putování do polských Vambeřic. Výpovědi respondentů byly ponechány v původní neupravené formě, pouze se vymazala tzv. vatová slova.

Původním záměrem výzkumu bylo dostat se mezi početnější skupiny poutníků a cestu jít společně s nimi. V Čechách je nejznámější poutnický spolek Ulteia, který pořádá organizované poutě napříč celou Českou republikou a spolupracuje také s Klubem českých turistů. Na začátku spolupráce ale vyšlo najevo, že nyní tuto poutní cestu nemají v plánu organizovat, protože se jedná o krátkou trasu, která nepatří mezi příliš vyhledávané a populární trasy. Odmítli také poskytnout kontakty na jejich členy, kteří cestu v minulosti šli (naposledy v roce 2020), a to z důvodů ochrany osobních údajů. Domluvila jsem se tedy se zakladatelkou spolku, paní Olgou Jankovcovou, se kterou jsem byla dlouhodobě ve spojení, na kontaktování jejich klientů prostřednictvím e-mailu. Paní Olga je přímo vyzvala k tomu, aby se mi ozvali, pokud budou ochotni poskytnout rozhovor. Nikdo se však neozval. Zkusily jsme jim tedy poslat konkrétní otázky k rozhovoru formou dotazníku s prosbou o vyplnění, ale ani na to nikdo nezareagoval. Sama paní Olga mi však rozhovor poskytla. To samé se opakovalo u společnosti Elpida a některých malých skupin, které jsem objevila na internetu.

Z toho důvodu jsem byla nucena využít hlavně sociálních sítí, skupin na Facebooku, webových portálů a osobních kontaktů a zaměřit se na hledání vhodných respondentů.

S velkou částí z nich jsem byla v kontaktu několik měsíců a budovala si určitou důvěru mezi námi, na základě které došlo k určitému přijetí do jejich komunity a nebojím se říci, že i k přátelství. Šlo o lidi mladé a ve středním věku, kteří pořádali poutě samostatně, se skupinou přátel, křesťanské poutě nebo poutě pořádané Ulitreiou.

Poutní cestu se spolkem Ulitrea jsem šla v roce 2020, abych lépe pochopila důvody poutnictví a získala kontakty. Účastnila jsem se například poutní cesty s názvem „*Pod Orlickými horami*“, kdy jsme putovali ve skupině přibližně patnácti lidí. Putování započalo v Náchodě a pokračovalo přes Dobrošov, povodím řek Metuje a Olešenky, přes Nové město nad Metují a bylo zakončené v obci Černčice. Jednalo se o třídní pouť, během které jsem měla příležitost udělat první rozhovor s paní Olgou Jankovcovou a poznat další pravidelné účastníky poutních cest. S několika lidmi se mi podařilo se seznámit trochu blíže, vyměnit si kontakty a získat cenné informace pro budoucí výzkum.

1.7. Cíl výzkumu

Cílem této bakalářské práce bylo vysledovat nejen historický kontext, ale také celkový sociální a náboženský rozměr této cesty a v rámci kvalitativní metodologie zjistit motivaci lidí vydat se na cestu. Zkoumala jsem, jaké jsou jejich pocity a prožitky během putování a jak tuto cestu v dnešní době obecně vnímají. U takto krátké neznámé cesty, která má však neméně zajímavou historii, oproti dalším poutním trasám v Čechách, bylo dalším cílem zjistit, jak je v dnešní době lidmi vnímána a zda mají povědomí o její historii nebo o jejím duchovním rozměru. Vede nádhernou přírodou a krajem, který má v posledních letech tendence se rozvíjet a vzkvétat, a proto mohou být motivace lidí různé. Po roce 2000 se zde obnovila tradice Májové pouti – křesťanské poutní cesty, která byla v minulosti typická zpěvem, modlitbami a bohatou křesťanskou historií. Cílem výzkumu proto bylo sledovat také prožitky a motivy lidí vykonávající putování pod záštitou některé z okolních farností.

1.8. Metoda výzkumu

Pro účel této bakalářské práce bylo provedeno kvalitativní zkoumání, které má za cíl získání in-depth informací za účelem interpretace určité sociální reality. Podstatou kvalitativního výzkumu je zkoumání většího množství aspektů u menšího počtu respondentů. Výsledky výzkumu mohou být ovlivněny podmínkami prostředí, výzkumníkem a mnoha

dalšími proměnnými. Velkým přínosem pro výzkum je míra jeho intenzity šetření a schopnost dostat se do hloubky tématu.⁶⁴

Hlavní metodou, použitou v tomto výzkumu, byl polostrukturovaný rozhovor, který pracuje s konkrétními údaji a informacemi získanými prostřednictvím rozhovoru.⁶⁵ Dalším benefitem je snížení pravděpodobnosti, že se získaná data z jednotlivých rozhovorů budou výrazně strukturálně lišit, pokud se minimalizuje variace kladených otázek, standardizuje se výběrový vzorek respondentů a pokud je tazatel schopen do velké míry snížit své ovlivněné kvality rozhovoru.⁶⁶

Protože existuje celá řada okolností, které mohou rozhovor ovlivnit, od prvotního kontaktu s respondentem jsem se vždy snažila, abych mu co nejvíce ulehčila podmínky vzniku rozhovoru a aby se i během něho cítil komfortně a důvěřoval mi. Cílem bylo, aby to pro něj nebyla pouze povinnost, kterou z dobré vůle vykonal, ale aby to nějakým způsobem obohatilo i jeho. Jistě se to nepodařilo u všech respondentů, ale s mnohými jsem byla schopna navázat kontakt i po uskutečnění rozhovoru. Většinou jsme byli v kontaktu prostřednictvím sociálních sítí, anebo osobně při podnikání jiných aktivit. Posílali jsme si tipy na podcasty o poutnictví, místa na navštívení nebo jsme si vyměnili několik zpráv, abychom se lépe seznámili. Díky všem těmto aspektům rozhovory s mnohými respondenty probíhaly v uvolněné atmosféře a přátelském duchu. Někteří z nich se poté v průběhu rozhovoru skutečně otevřeli a nebáli se například popsat své pocity spojené s vírou nebo rodinnými vazbami a historií.

Do rozhovoru jsem se vždy snažila zasahovat co nejméně. Výjimkou byly pouze dva případy, kdy respondenti žádali o to, abych je rozhovorem více provedla, zasahovala do něj a vysvětlovala. V prvním případě to bylo z důvodu velké trémy a strachu z rozhovoru a ve druhém případě jsem byla předem upozorněna na to, že respondent má problém neodpovídat jednoslovně, a pokud mu s tím nepomohu, nic z něho nedostanu. V těchto případech jsem tedy byla nucená během rozhovoru více mluvit, reagovat a o něco častěji pokládat doplňující otázky.

K rozhovorům docházelo na různých místech převážně v Hradci Králové a jeho okolí nebo v Polici nad Metují. Ve většině případů došlo ke schůzce v kavárenském zařízení, na lavičce v parku, v autě nebo v jednom případě u respondenta v zaměstnání a u jedné

⁶⁴ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. str. 32–41.

⁶⁵ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. str. 32.

⁶⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 173–174.

respondentky doma. Pokud byl problém se s respondentem domluvit osobně, proběhl rozhovor online formou prostřednictvím video-rozhovoru.

Zpětně zhodnoceno, schůzky v kavárnách nebyly vždy tou nejlepší volbou a docházelo k nim především u prvních rozhovorů. Bylo zde velké množství rušivých elementů – od obsluhy, hluku při používání strojů na mletí kávy nebo její přípravu, celkový ruch toho místa a hlasité rozhovory lidí sedících opodál. Proto se postupně rozhovory přesouvaly na tišší místa, jako například na lavičku v parku, do auta, domů nebo pokud to nešlo jinak, proběhl rozhovor online formou video-rozhovoru. K těm docházelo většinou v podvečer, kdy na to měli oba účastníci čas a klid. Osobně jsem shledávala tuto formu jako velice přínosnou. Respondent byl u sebe doma, uvolněný, nic ho nerozptylovalo, nikam poté nemusel spěchat a bylo to z rozhovoru poznat. Většinou si chtěl respondent povídat i po jeho skončení a byl více otevřený ve svých odpovědích. Celkem proběhly 4 rozhovory v různých typech restauračních zařízení, 5 prostřednictvím video-rozhovoru, 3 na lavičce v parku nebo přírodě, 1 v autě, 1 u respondenta v zaměstnání a 1 u respondenta doma.

Další výhodou polostrukturovaného rozhovoru je jeho analýza, při které se snadněji lokalizují daná témata v jeho přeepsané formě. Je také vhodné zvolit ho v případě, že ho nebude možnost opakovat a je menší časový prostor se respondentovi věnovat.⁶⁷

1.9. Etnografický pochod

Z důvodu co nejucelenějšího výzkumu byl proveden také etnografický pochod, který měl za cíl sběr dat pomocí vlastních prožitků, seznámení výzkumníka s trasou a participativního setkávání s ostatními účastníky výzkumu. Nasbíraná data většinou představují prepisy terénních poznámek z pozorování a rozhovorů, fotografie, audio a video záznamy, deníky, úřední dokumenty nebo poznámky. Podle Jana Hendla by pak měl výzkumník vyhledávat a analyzovat jakékoliv informace, které přispějí k osvětlení výzkumných otázek. Seznamuje se tak s novými lidmi, pracuje v terénu a snaží se získávat jakékoliv dostupné informace.⁶⁸

V případě etnografického pochodu patřily mezi nasbíraný materiál v první řadě fotografie, papírové prospekty a poznámky výzkumníka, ze kterých byl poté vytvořen terénní deník. Autorka se připojila ke čtyřčlenné skupině respondentů, které neznala a se kterými byla

⁶⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 173.

⁶⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 50-52.

v kontaktu několik měsíců před uskutečněním pouti prostřednictvím sociálních sítí. Jednalo se o skupinu přátel, kteří bydlí v okolí Policka. Jeden z nich, který už část cesty v minulosti šel, se rozhodl uspořádat hromadný výlet. Jednalo se o aktivní lidi se zálibou v pěším putování. Tři respondenti byli ochotni poskytnout rozhovory, ovšem jedna účastnice nikoliv. Dále šli společně se skupinou také dva psy. Výzkumník měl možnost s respondenty mluvit již v průběhu putování a to poté tvořilo základ k etnografickému poznání. K polostrukturovaným výzkumným rozhovorům došlo až v následujících dvou týdnech po skončení cesty a to s každým účastníkem individuálně.

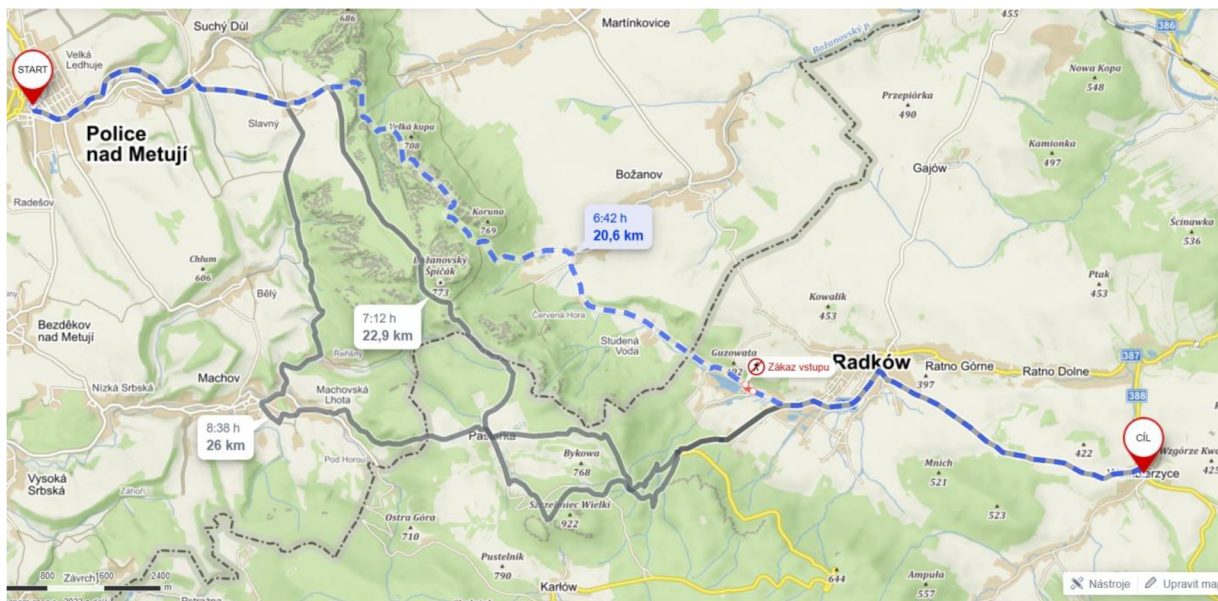
1.10. Struktura otázek

Před zahájením výzkumu bylo sestaveno celkem jedenáct otázek, které byly zkonzultovány s vedoucím práce. Navazují na sebe tak, aby se tazatel respondenta postupně uvolnil, rozmluvil a zamyslel nad vykonanou poutí. Zpočátku jsou tak pokládány lehké a kontaktní otázky a poté těžší otázky vázané k výzkumnému cíli. Toto pořadí bylo záměrně vybráno z toho důvodu, že pro někoho může být obtížné si vzpomenout na pocity a zážitky, které se staly před delším časovým obdobím, a potřebuje se do tématu postupně ponořit, anebo může mít problém se tazateli otevřít. Po zodpovězení náročnějších a hlubších otázek se přecházelo zpět k obecnějším a jednodušším dotazům, které rozhovor uzavíraly. Byly kladeny také podotázky. V případě potřeby tazatel vysvětlil otázku nebo pojem, který v ní zazněl. Vždy se snažil neovlivňovat respondentův názor. Jeden z respondentů si kladl podmínku znát otázky předem a to z důvodu velké nervozity a problému s komunikací. Bylo mu vyhověno.

První tři otázky otvíraly rozhovor, dávaly respondentovi prostor se představit a postupně se uvést do tématu poutnictví. Následovala otázka směřující konkrétně na Vambeřickou poutní cestu a respondentovu motivaci se na ní vydat. Další tři otázky toto téma rozvíjely a věnovaly se konkrétním osobním pocitům a vnímání této cesty respondentem. Cílem bylo, mimo jiné, vysledovat rovnu náboženskou a rovnu světskou, ale zejména liminální rozměr poutnictví. Poslední tři otázky se postupně odkláněly od tématu Vambeřic a zkoumaly respondentův obecný pohled na poutnictví a jeho vnímání sebe sama v kontextu tohoto tématu.

1.11. Zkoumaná lokalita

Terénní výzkum probíhal na trase z Police nad Metují do Vambeřic na jedné z původních cest, která místy neprochází zcela identickou trasou, jako tomu bylo před rokem 1947, kdy zde byla pořádána poslední křesťanská poutní cesta z Náchoda. Důvodem jejího poničení bylo zaorání a neudržování některých úseků během komunistického režimu, kdy nebyla jakkoliv udržována (viz teoretická část práce).

Zdroj: Snímek Vambeřické trasy. Mapy.cz. (2023) cit. 12. 5. 2023. Dostupné

z: <https://mapy.cz/zakladni?planovani-trasy>

Cesta má více tras, které si poutníci mohou zvolit podle svých preferencí. První část trasy z Police nad Metují k Broumovským stěnám je jednotná, ale poté si mohou poutníci vybrat, zda se vydají napříč Broumovskými stěnami nebo je obejdou. První variantu upřednostňují spíše milovníci přírody a skal. Druhá je lemovaná větším množstvím křížů a z toho důvodu ji častěji volí lidé věřící a starší, kteří upřednostňují jednodušší trasu. Osobně jsem zvolila trasu napříč Broumovskými stěnami. Po jejich přejití se cesta opět spojuje do jedné, která vede až do Vambeřic. Historicky poutníci vycházeli z Police nad Metují a to díky dostupnosti místa po zavedení železnice. Cestu je ale možné započít také v Náchodě, Broumově nebo Hronově a napojit se například v Božanově. Pokud se nejedná o poutř organizovanou některou z přilehlých farností, je to na individuální volbě každého poutníka.

1.12. Etika výzkumu

U každého výzkumu by měl výzkumník věnovat pozornost etickým otázkám. Existují různé standardy a doporučení v rámci etických pravidel, které se aplikují ve výzkumu. Mezi ty obecně nejzákladnější a nejdůležitější patří informovaný souhlas. V praxi to znamená, že výzkumník musí mít od každého účastníka kvalitativního výzkumu souhlas s prováděnou studií a to na základě předchozího poučení o tom, jak bude výzkum probíhat a co se od něho očekává. Dále je potřeba počítat s tím, že například nezletilí nemohou dát informovaný souhlas a výzkumník musí informovat jejich zákonného zástupce. Dalším etickým pravidlem je nezatajení informací účastníkům. Ti musejí být vždy informováni o okolnostech výzkumu nebo změnách v něm provedených, které s ním souvisí. Mají také právo kdykoliv z výzkumu odstoupit. Na závěr je potřeba vždy zajistit jejich anonymitu. Jejich identita nesmí být odhalena nikomu dalšímu.⁶⁹ V případě kvalitativního výzkumu, který proběhl pro potřeby této bakalářské práce, bylo dbáno na dodržování těchto etických pravidel, zejména bych zdůraznila poučení a souhlas každého osloveného dobrovolníka, respektování jeho soukromí ale také emoční bezpečí a anonymitu.

S každým respondentem proběhla nejdříve komunikace přes e-mail, telefon nebo sociální síť, kdy byl seznámen s obecným tématem této bakalářské práce, počtem otázek a zaměřením výzkumu. Pokud souhlasil s poskytnutím rozhovoru a osobním setkáním, vždy jsem se pro něho snažila vybrat ideální místo a čas a maximálně se mu přizpůsobit. Z důvodu mé nebo respondentovi vytíženosti v práci nebo pobytu v zahraničí (nebo na druhém konci republiky) došlo také na rozhovory on-line, tedy prostřednictvím video-rozhovoru. U respondentů, se kterými jsme se viděli osobně, bylo plně respektováno jejich soukromí a k rozhovoru u nich v autě nebo doma došlo pouze na základě jejich žádosti. Každý z nich byl předem informován o tom, že rozhovor slouží pouze pro účely této práce a nebude nikde zveřejněný a ani nebudou použity informace nebo jména, která v něm zazní. Všichni respondenti poskytli rozhovor dobrovolně a byli seznámeni s veškerými skutečnostmi, které se ho týkaly.

⁶⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 155.

1.13. Specifika výzkumu

Vzhledem k tomu, že se nepodařilo proniknout do větších skupin poutníků, kteří by tuto cestu podnikli, bylo získávání dat obtížnější a bylo třeba oslovit velké množství lidí, ze kterého většina vůbec nereagovala nebo neměla zájem se na výzkumu podílet.

O to větší překvapení bylo zjištění, jak obrovský pozitivní vliv na výzkum měl osobní kontakt. Protože jsem téma bakalářské práce znala už dlouho dopředu, začala jsem o něm mluvit v průběhu jara roku 2022 s lidmi ve svém okolí. Ptala jsem se, zda má někdo zkušenosti s putováním nebo zná Vambeřickou poutní cestu. V průběhu roku jsem o tomto tématu mluvila s rodinou, kolegy v práci, lidmi ve škole, přáteli, známými, lidmi na sociálních sítích, ale i se zcela neznámými lidmi při příležitosti různých akcí a setkání. Mohu zde uvést jeden příklad za všechny. U prezidentských voleb jsem si po odvolení povídala s paní, která seděla ve volební komisi. Známe se od vidění. Je to manželka starosty obce, kde mám trvalé bydliště. Po krátkém rozhovoru jsem jí pověděla o tématu mé bakalářské práce a jí to zřejmě natolik zaujalo, že mi dala kontakt na známou, která poutní cesty chodí. S paní jsem se spojila, vznikl skvělý rozhovor a tato paní mi doporučila další dva lidi, kterým o mém výzkumu řekla. Podobné situace se během celého roku staly vícekrát. Někdy z toho nebylo nic, ale ve většině případů se objevily, takto na doporučení, ti nejlepší a nejvstřícnější respondenti. Z toho důvodu hodnotím osobní kontakt jako nejlepší nástroj ke sběru dat. Tím dalším pak byly sociální sítě a to především díky jejich dosahu.

Dalším nástrojem při získávání dat byl terénní výzkum a z něho vycházející terénní deník. Na poutní cestu se mi podařilo přidat ke skupině čtyř lidí a měla jsem tedy možnost získat určitá data už během cesty. Čerpala jsem tak i ze samotného poutního místa – Vambeřic.

Posledním důležitým zdrojem dat byla literatura k danému tématu, internetové i tištěné průvodcovské příručky a webové portály, kde respondenti popisovali své zážitky nebo informace o této cestě formou deníku z cesty. Tyto informace sloužily spíše pro doplnění informací.

1.14. Charakteristika respondentů

Výzkumný vzorek respondentů, kteří byli ochotní se podílet na tomto výzkumu, se skládá z žen a mužů. Níže jsou seřazeni v tabulce podle pohlaví, místa bydliště, religiozity a jejich subjektivního vnímání sama sebe v rámci pěšího putování.

	pohlaví	věk	místo bydliště	religiozita	osobní identifikace v rámci pěších putování
respondent č. 1	muž	27	Náchod	věřící	výletník/turista
respondent č. 2	muž	33	Kokořín	věřící	nomád/tulák
respondent č. 3	muž	26	Trutnov	Ateista	turista/dobrodruh
respondent č. 4	žena	75	Police nad Metují	Křesťanka	poutnice/turistka
respondent č. 5	žena	22	Police nad Metují	Ateistka	turistka/dobrodruh
respondent č. 6	muž	39	Hradec Králové	Křesťan	turista/poutník
respondent č. 7	muž	46	Broumov	Křesťan	poutník
respondent č. 8	žena	59	Police nad Metují	Křesťanka	církevní turistka
respondent č. 9	žena	49	Černilov	Křesťanka	poutnice/turistka
respondent č. 10	muž	34	Týniště nad Orlicí	Ateista	turista/výletník/cestovatel
respondent č. 11	muž	28	Nymburk	Ateista	turista
respondent č. 12	muž	60	Nový Hrádek	Křesťan	poutník
respondent č. 13	muž	42	Řecko	Křesťan	poutník
respondent č. 14	žena	30	Hradec Králové	Ateista	turistka/cestovatelka
respondent č. 15	muž	31	Smiřice	Ateista	příležitostný výletník

4. Výzkumné šetření

Tato část bakalářské práce popisuje výsledky výzkumného šetření na základě provedené analýzy dat získaných z rozhovorů, které poskytli respondenti absolvující Vambeřickou poutní cestu. Prvním a zásadním cílem výzkumu bylo zkoumání motivace respondentů vydat se v dnešní době na tuto cestu. Druhým hlavním cílem bylo zkoumat prožitky a pocity lidí během putování. Na tyto dva primární cíle navazovaly další, menší s nimi spojené.

Po prvotních informacích respondentů (pohlaví, věk), několika dalších základních informacích o nich a jejich vztahu k putování nebo turistice, které vyplynuly z úvodu rozhovoru, bylo cílem dozvědět se, jaký mají vztah k prostředí Vambeřické cesty, zda mají tendence podnikat tento druh aktivity a co je jejich hlavním motivem pro absolvování pouti. Dále byla důležitou otázkou, zda respondent spatřuje v této cestě duchovní rozměr. Z hlediska historie byl zkoumán křesťanský rozměr této trasy – např. jak člověk vnímá křesťanské historické objekty v podobě křížů a kapliček, kterými je cesta protknutá, anebo zda se duchovní rozměr tohoto místa postupně vytrácí. Stejně důležitá jako rovina duchovní byla také rovina světská. Důležité bylo zjistit, který z těchto rozměrů v dnešní době u respondentů převažuje.

Během výzkumu vyšel najevo jeden důležitý aspekt, který byl do výzkumu následně zahrnut. Tím bylo vnímání předků, kteří tuto cestu v minulosti podnikli. Všichni respondenti shodně uvedli, že byli buď ovlivněni rodinnou historií, některým svým předkem, který tuto cestu absolvoval, anebo silně přemýšleli o lidech, kteří touto cestou putovali před nimi, o jejich motivacích a o odkazu, který zde zanechali. Závěrečným předmětem zkoumání byly světské prožitky během cesty a její profánní rozměr. Každý respondent měl možnost zamyslet se nad tím, zda sám sebe identifikuje s poutnictvím anebo jinými skupinami souvisejícími s pěší chůzí.

1.15. Motivace

Během dotazování respondentů ohledně jejich hlavní motivace pro uskutečnění poutní cesty do Vambeřic se odpovědi velmi lišily. Ve většině případů bylo více motivací. Mezi ty hlavní patřily u dvou respondentů „být sám se sebou“, zamyšlení se nad vlastním životem a urovnání si myšlenek: „*Chtěla jsem být sama se sebou, chtěla jsem taky poslouchat tu přírodu, protože jsem na sociálních sítích často vidala uživatele Instagramu, kteří právě to doporučovali. Ale chtěla jsem si to zkusit a myslím si, že by si to měl zkusit každý.... právě poslouchat přírodu.*“⁷⁰ Nebo: „*Co mě tam přivedlo, bylo zamyslet se sám nad sebou a vnitřně tak nějak ve svých kristových letech se zamyslet třeba i nad tou vírou.*“⁷¹

U zbytku respondentů převažovalo očekávání příjemně stráveného času společně s dalšími lidmi. Převládá totiž počet respondentů, kteří šli ve skupině. Téměř všichni, až na jednoho respondenta, se těšili také na pobyt v přírodě. Čtyři respondenti, kteří jsou praktikující křesťané, šli kvůli křesťanskému přesahu této cesty. Další dva respondenti šli v rámci organizované pouti od jejich domovské farnosti, jejíž jsou členy: „*Takže, jsem věřící člověk, tudíž jsem tu pout' šla, protože jsem s kamarádama o tom diskutovala. Našli jsme si to na těch stránkách, a protože kamarádi už to některý šli, takže jsme věděli, jako na co jdeme, proč tam jdeme. A ten pan Troutar, kterej to teda organizuje, tak s ním jsme byli ve spojení a těšili jsme se na to, že uvidíme ty Vambeřice, a že půjdem prostě po tý stezce, která něco znamená.*“⁷² I v případech těchto respondentů bývalo motivací vždy více - potkat se s dalšími farníky, přáteli, užít si přírodu nebo poznat místo, po kterém kráčeli jejich předkové: „*Mě tak jako nalákalo, jak to člověk zná ještě z Babičky Boženy Němcové, že jo. Tam je nějaká zmínka, že něco si koupila na pouti ve Vambeřicích, tak to, a pak protože jsem měla předky v Polici nad Metují, tak vím, že taky moje maminka říkala, že tam jako asi moje prababička chodívala.*“⁷³ Během rozhovoru často zcela přirozeně vyplynula další motivace, která už ale nebyla tou hlavní: „*A nás tam právě jako rodinu začalo zase strašně bavit to Polsko objevovat.*“⁷⁴

Již zmíněná kniha „Babička“ od Boženy Němcové zazněla u více respondentů. Jistě se to nedá považovat za hlavní motivaci, ale stojí za zmínku zde uvést, kolik lidí z takto malého vzorku respondentů cestu vnímalo prostřednictvím tohoto díla: „*Tak poutní cestu jsem vlastně*

⁷⁰ Respondent č. 5.

⁷¹ Respondent č. 2.

⁷² Respondent č. 8.

⁷³ Respondent č. 9.

⁷⁴ Respondent č. 9.

viděl poprvé, když se to tak vezme v nějakých starších filmech, jako je třeba *Babička*, nebo *Bylo nás pět*, tak jsem si o tom zjišťoval víc věcí a řekl jsem si, že by to mohl bejt vlastně dobrý nápad.⁷⁵ Nebo: „Dyt' každej, kdo četl *Babičku*, tak vlastně šel s babičkou do *Vamberžic*, že jo.“⁷⁶

Další motivací bylo jednoduše očekávání procházky nebo túry krásnou krajinou: „No řekl mi o tom jeden známej, kterej mě na to trošku navnadil. Nejdřív jsem to bral jako takovou normální túru, prostě procházka delší...“⁷⁷ Důležité bylo poznat okolí svého bydliště nebo zkrátka strávit příjemný čas v přírodě s přáteli: „A taky mě to přivedlo na to, že je to v blízkosti vlastně toho, kde bydlím.“⁷⁸ Dále: „Jelikož jsem z toho území... nebo jsem z *Police nad Metují*, tak tam je to docela známé, takže my o tom říkala sousedka.“⁷⁹

Čtyři respondenti uvedli, že je motivovaly vzpomínky na dětství, tedy vyprávění od babičky, tety nebo otce, a chtěli si projít stejnou cestu jako jejich předkové: „*Noo tak to je moje dětství, protože já jsem, moje maminka pochází z Police nad Metují, a moje babička mě vychovávala do 6 let a neustále mně vykládala, když se chodilo do Vamberžic, protože z Police... v Polici vlastně se scházely trasy, které byly tam v okolí těch Východních Čechách a z Police už pak vlastně to byl jednodenní trek, takže odtamtud, a potom jako malá jsem chodila s babičkou na vejlet Vamberžickou cestou.*“⁸⁰ Dále bylo uvedeno: „*Jednou mně o ní říkala babička. Že to dřív chodili, kdysi a pak, pak jsem se o tom bavil i s tátou nebo my jsme na to nějak narazili s tátou a říkal, že o tom ví, že o tom babička mluvila. Tak jsme se podívali kde to je a řekli jsme si, že si to zkusíme taky projít.*“⁸¹

Motivy byly opravdu různé a našlo se i několik respondentů, kteří na tuto trasu vyrazili za účelem mít nějakou aktivitu nebo na příklad vyvenčit pořádně psy a nezamýšleli se nad jejím dalším smyslem. Vychutnali si tak příjemný pobyt v přírodě a přítomnost přátel, blízkých nebo svých mazlíčků: „*Rádi chodíme s přítelkyní na procházky, protože máme psy, takže je musíme někde unavit, takže se k tomu hoděj různý procházky, potom hraju fotbal, se psama i běháme.*“⁸²

⁷⁵ Respondent č. 3.

⁷⁶ Respondent č. 4.

⁷⁷ Respondent č. 1.

⁷⁸ Respondent č. 3.

⁷⁹ Respondent č. 5.

⁸⁰ Respondent č. 4.

⁸¹ Respondent č. 10.

⁸² Respondent č. 10.

Každý respondent měl motivací více. Nejčastěji se jednalo o směs touhy strávit příjemný čas v přírodě, podniknout aktivitu, být s přáteli nebo poznat nové lidi, dozvědět se něco o této poutní cestě nebo popřemýšlet si o svém životě nebo věcech, které aktuálně respondenty tíží. Věřící respondenti šli navíc s vidinou být blíž pánu Bohu a upevnit svou křesťanskou víru, anebo se dozvědět nová historická fakta o této trase a o samotném poutním místě ve Vambeřicích.

1.16. Pocity během putování

Dalším důležitým předmětem zkoumání byly pocity respondentů vykonávajících tuto pouť. Nepodařilo se vždy dostat odpověď na tuto otázku, a to i v případě respondentů, od kterých by se to očekávalo. Na příklad v případě katolického faráře, který se léta podílí na organizaci této cesty a vykonává jí společně se svými farníky, bylo téměř nemožné dozvědět se jeho osobní pocity a prožitky. Neustále v odpovědích uhýbal ke svým farníkům nebo mimo téma a zdálo se, že celou pouť vlastně prožívá prostřednictvím těchto lidí. Sám sebe označil spíše za městského člověka a tuto cestu popisoval jako příležitost být se svými farníky a pohovořit si s nimi: *„Je to vždycky, je to milá příležitost. Tím, že kráčíme v podstatě z Broumova, je to opravdu takových 6, 7 hodin klidné chůze a máme vlastně na sebe čas s těma lidma. S tím, že vlastně to ta farnost, kterou spravuji, je opravdu rozsáhlá. To je obrovské území, tak je, je to vlastně čas, kdy jsme odsouzeni k tomu, abychom měli na sebe čas a můžeme, můžeme se prostě normálně bavit. V duchu řeckého kalokagathia nebo...ne...to bylo to druhé... Peripatetická škola, tak to bylo, ne? Jak tam chodili mezi těmi sloupy a učili se a povídali si, Peripatetická škola.“*

Bylo zde i několik respondentů, z jejichž rozhovorů vyplynulo, že u nich nedocházelo k hlubšímu prožití této cesty. Jednalo se zpravidla o typ lidí, kteří se na tuto cestu vydali za účelem procházky, sportovního vyžití nebo hledali formu odpočinku a „vypnutí“ mysli. Tito respondenti popisovali své pocity spíše jako naladění se na přírodu, uklidnění mysli a únik ze stereotypu všedního života: *„Je to takový uvolnění se no, vypadnutí z reality. Odbourat nějaký věci, nějaký stres a prostě si vyčistit třeba hlavu.“*⁸³ Jiná respondentka popisovala: *„Já jsem šla poprvé sama...úplně a ani jsem...normálně třeba poslouchám písničky, a teď jsem byla, poslouchala přírodu, poslouchala jsem okolní zvuky a dost jsem přemýšlela o svém*

⁸³ Respondent č. 6.

životě, co bych mohla dělat a tak, takže dost si myslím, že se mi tím změnilo něco.“⁸⁴ Další respondent uvedl: „Jako přímo, aby to jako ve mně jako něco probouzelo, to asi bych neřekl, že jako bych si najednou uvědomil v sobě nějaký vnitřní prozření, to zas to zas jako ne, ale... ale jako určitý očištění třeba jako od těch nějakých právě všedních problémů a podobně to určitě... ..A když to člověk zvládne odejít tak jako přece jenom kousek cesty to je, tak je to, je to dobřej pocit, když jako se člověk může zastavit, řekne si zvládl jsem to a může padnout do tý postele.“⁸⁵

Popsat své pocity během vamberického putování dokázalo jen několik respondentů: „Jako v myšlenkách, když jsem jí šel, tak jsem si uvědomoval, že takovouhle cestu absolvovali celý rodiny s dětma a možná i s těma psama, co jsem šel i já. Spoustu lidí tam přemýšlelo duchovně na tý cestě, je to emocionálně docela cítit. Takže vnímal jsem tu krajinu, vnímal jsem lidi, který jsem potkával, vnímal jsem atmosféru toho místa a každý místo tý křížový cesty nebo tý poutní cesty mělo jinou atmosféru. Ale co mě tam přivedlo, bylo zamyslet se sám nad sebou a vnitřně tak nějak ve svých kristových letech se zamyslet třeba i nad tou vírou.“⁸⁶

Respondenti, kteří se považují za poutníky a pravidelně se na tyto cesty vydávají, uváděli, že při delších trasách dochází k velkému množství pocitů, které se v člověku odehrává, ale k tomu nelze dojít konkrétně na této Vamberické cestě a to kvůli její krátké vzdálenosti, kdy se člověk nestihne naladit na své vnitřní já. Niže respondentka popisuje pocity z dlouhodobé několikátýdenní cesty: „Obrovský přísun energie. Je to vlastně očišťování člověka. Ta pouť je tak strašně pro mě důležitá i psychicky, protože člověk se na ní srovná, všechny ty trable, který za ten rok tak nějak nashromáždil, tak jsou tam najednou nicotné a jsou tam i veselé chvíle. Samozřejmě, někdy má člověk pocit, že to, co tam dělá, že se tam dře s nějakým batohem někde. Zvlášť, když je špatné počasí, tak to už špatně snáším, to je pravda, ale pořád pro mě je to to, na co já se celý rok těším. Je to jakoby ten čas, když přijde, tak si připadám jako kuň ve stáji, který prostě musí vyrazit za každou cenu.“⁸⁷

Respondentka tuto trasu nevnímala jako poutní cestu pro její krátkou vzdálenost: „Já jsem v Klubu českých turistů, takže vlastně když já provázím třeba teď ty poutníky 60+ a tak dále...nebo poutníky. To jsou vlastně jednodenní, to se nedá říct, že je to pouť, takže to je vlastně turistická záležitost.“⁸⁸ Obdobně to vnímali i jiní: „Hele, tady prostě vezmeš batůžek a

⁸⁴ Respondent č. 5.

⁸⁵ Respondent č. 1.

⁸⁶ Respondent č. 2.

⁸⁷ Respondent č. 4.

⁸⁸ Respondent č. 4.

*prostě jdeš, nic víc. Příjemný výlet. To není jako jít do Santiaga, tam jsem na to měl 10 dní a prostě jsem šel, abych to stihnul. Tady je to pohoda. Tohle není pouť. Jak se říká, Boha potkáš až po 50 kilometrech. (smích)*⁸⁹ Referenčním bodem bylo i Santiago de Compostella: *„Lidé, co absolvovali třeba Santiago de Compostella, tak mají ty různé zajímavé prožitky, někdy opravdu, že jdou až na dno různých existencionálních záležitostí, takže toto určitě se za tu krátkou chvíli předat nedá. Spíše to je komponováno pro rodiny, že máme tam opravdu poměrně dobré zastoupení rodin a je velice milé, že se to stává takovým tím, už takovou tradicí, že i ty děti a posléze mládež, víceméně se toho účastní, je to už taková tradice.*“⁹⁰

Jediná skupina respondentů, kteří měli tendenci vnímat tuto trasu jako poutní cestu, byli praktikující křesťané, pro které to byla křesťanská poutní cesta s bohatou historií a tradicí v rámci jejich víry. Nehrála zde takovou roli její délka: *„No tak jelikož se jde v přírodě, tak já si vždycky jako připadám tomu Bohu tak jako blíž nějak jo, protože jsem na horách, tak si tam připadám blíž než třeba v kostele někde, protože člověk vidí tu nádheru toho stvoření a zvlášť, jak se chodí prostě v květnu, tak kvetou ty louky a člověk zažívá takovej ten jarní svěží les s těma barvičkama. Tak to je i ta spiritualita, prostě člověk děkuje jako za tu krásu toho božního stvoření, že to může takhle prožívat a tím, jak člověk taky jde, tak si myslím, že některé věci si v sobě tak jako utřepe, jako...Co potřebuje, třeba nějak si vyřešit nebo za něco se modlit, nebo někdy i třeba osobně jsem ten, jakoby tu pouť věnovala za něco...“*⁹¹ Jiný respondent uvádí: *„A taky tím, že si člověk jako jde a je to v nějakým rytmu, že to člověk jde, zastaví, modlí se, poslouchá, tak si myslím, že má ten den čas nemyslet vůbec na nějaký rozptylující věci a jenom se soustředit vlastně na to slovo nebo modlitbu.*“⁹² Křesťanskému rozměru této cesty bude níže věnována samostatná část výzkumu.

Dva z respondentů tuto poutní cestu chodí opakovaně, pochází z okolí Police a Broumova a velmi dobře znají celý tamní kraj. Jsou pravidelnými organizátory a průvodci na této cestě. Jejich odpovědi proto byly odlišné v tom smyslu, že už tuto cestu nevnímají jako jedinci, kteří ji jdou poprvé. Vnímají jí prostřednictvím lidí, kteří se s nimi rozhodnou putovat a snaží se jim předat co nejvíce ze svých znalostí a prožitků: *„No jako bylo to... bylo to zajímavé zase z jiného hlediska, že tam se mnou šli lidé, kteří tu krajinu neznali. Já tu krajinu*

⁸⁹ Respondent č. 11.

⁹⁰ Respondent č. 7.

⁹¹ Respondent č. 9.

⁹² Respondent č. 9.

miluju a já jsem vlastně mohla sdílet. A sdílet cestu, sdílet krajinu, sdílet historii je pro mě obohacující.“⁹³

Ráda bych zde uvedla pohled jedné respondentky, která tuto cestu vnímala po stránce křesťanské, kulturní a historické, ale také projevila jistý transkulturní pohled (nadhled) na tuto pouť, který se vedl napříč celým rozhovorem: „...a i ta kultura, že jo naše, a ta polská, že člověk přechází z území jednoho státu na území druhého státu. Ještě to Kladsko samotný a vůbec ten český koutek je právě takovej zvláštní v tom, že to je území, kde se hodně střídaly národy, že tam nejdřív byli Češi a Němci a pak zase museli opustit ty obyvatele v pětáctýřicátým nebo čtyřicátým sedmým to území a přišli tam tehdejší Poláci, který bydleli blízko ukrajinských hranic, takže se to tam úplně jako národnostně promíchalo a je to tam, mi přijde, zvláštní z polský strany. Takovej jako trošku zapomenutej kout, že to tam je někdy docela zanedbaný některý domečky. My už tam máme někdy ty fasády, takový opravenější. Musím říct, že poprvé, když jsme přišli do Vamberic, tak jsem byla trošku taková jako z toho vyjukaná, protože jsem si představovala něco jinýho. Jednak nás tam první, co nás uvítalo, tak bylo nějaký totálně moderní hřiště opravené Evropskou unií, kde zrovna hrála nějaká diskotéka. A pak jsme přišli do toho chrámu v těch Vambericích, kterej zase působí trošku tak, jakoby se tam zastavil čas...A tam zas asi v kontextu možná tý kultury, tak tam je to takový zajímavý, nebo i ty Vamberice, jak vlastně fungují. Jak tam je naproti tomu chrámu je taková jako hora, kde jsou různý zastavení, a mě jako fascinovalo, že ono je to tam tak jako bez ladu a skladu naházený. Že to není jako od jedničky do dvacítky, ale prostě člověk jde a teď je tam něco a vedle něco jinýho. A tohle by třeba v Německu takhle nemohlo bejt, že jo. My máme v sobě takový to namíchaný ještě něco trošku i německého, tak někdy mi ta polská taková chaotičnost jako třeba připadá jako roztomilá. (smích)“⁹⁴

⁹³ Respondent č. 4.

⁹⁴ Respondent č. 9.

1.17. Křesťanský rozměr

Vzhledem k historii vambeřického poutního místa a celé trasy nelze opomenout křesťanský rozměr, který je zde všudypřítomný a vnímají ho křesťané, ale i ateisté a respondenti, kteří tuto cestu absolvují z jiného než náboženského důvodu: „*A třeba když jsme přišli na polskou část a objevilo se tam polský značení té cesty, tak to pro mě bylo hrozně důležité, že ty znaky se tam změnily, protože tam jsou takové znaky jako kříže, který tady v tom turistickým světě nejsou, že jo, takové značky. A pro mě, jako pro věřící, to byla cesta, že jdete tam, kde ty lidi chodili, kde to je jako vymodlený...*“⁹⁵

Cesta je protkaná křesťanskými symboly skutečně na každém kroku, ať už jde o původní značení cesty, kříže a kapličky, které lemují cestu každých pár metrů, nebo samotnou Baziliku, kalvárii a další významné památky: „*Já mám, mám Vambeřice velmi ráda, ta architektura je strašně zajímavá, je zajímavý to, jak to tam pojali jako Jeruzalém. Víceméně všechny ty okolní kopce mají ty své kapličky a ty své cesty, takže pokud se s tím člověk seznámí, tak je to ojedinělé místo.*“⁹⁶ Jiný respondent uvádí: „*Ta cesta vás povznese. Ty jednotlivá zastavení. Není to pochod, je to pouť a ten cíl je ta mše ve Vambeřicích.*“⁹⁷

Každý respondent tyto symboly nějakým způsobem vnímal, i když třeba není nábožensky založený: „*Já tedy musím zmínit, že jsem ateistka, takže nejsem nijak nábožensky zaměřená a nějak mě tato tematika nezajímala nikdy, ale musím říct, že po celou dobu jsem potkávala kříže, nebo....takže jsem se vždycky u toho zastavila a přečetla jsem si to, vyfotila popřípadě a šla jsem dál. A takže nějakou náboženskou stopu to určitě mělo, ale na mně to nic nezanechalo.*“⁹⁸ Pro věřícího člověka je symbolickým zakončením a vrcholem celé cesty mše svatá, která se v Bazilice koná každý den v odpoledních hodinách: „...pak to vrcholí tím, že ve čtyři většinou v bazilice je mše.“⁹⁹ (Podle aktuálního rozpisu se mše koná ve všední dny od 18:00 hod. a v sobotu od 17:30 hod.)

Další důležitou otázkou tohoto výzkumu bylo sledování roviny náboženské a světké. Křesťanskou symboliku na této cestě vnímal každý respondent. Výjimkou byl pouze jeden, který na začátku rozhovoru uvedl, že není nábožensky založený a skutečně během rozhovoru nezazněla jediná zmínka o duchovním nebo křesťanském vnímání této cesty. Kromě tohoto

⁹⁵ Respondent č. 8.

⁹⁶ Respondent č. 4.

⁹⁷ Respondent č. 12.

⁹⁸ Respondent č. 5.

⁹⁹ Respondent č. 7.

jednoho respondenta se tedy dá říci, že každý nějakým způsobem vnímal obě roviny této cesty a lišila se pouze její míra.

U všech respondentů, kteří se označovali za ateisty nebo věřící, byla míra posvátné roviny nižší. Vníмали spíše atmosféru místa a křesťanskou historii, ale více se zaměřili na jiné aspekty, jako je příroda, předkové, kultura a zábava s přáteli: „*Spíš z tý stránky světský, než z tý náboženský, bych to takhle viděl. Z tý náboženský to pro mě de facto nijak duchovní nebylo, ale když to tak vezmu, líbil se mi třeba i ten kostel, v těch Vambeřicích a bylo to příjemný i přes ty památky.*“¹⁰⁰ Nebo: „*Tak z tý náboženský stránky, já nejsem teda úplně věřící, ale člověk si vlastně na tý poutní cestě může tu cestu přirovnat defacto ke svému životu a zamyslí se, že všechno trvá krátce a třeba jenom na chvílku a spoustu věcí si může uvědomit a urovnat si v hlavě.*“¹⁰¹

Pokud se nejednalo o křesťansky založené respondenty, kteří tuto pouť absolvovali v rámci své farnosti, tak žádný respondent už v dnešní době tolik nevnímá náboženskou roviny této cesty. Lidé se rádi dozvídají o její historii, památkách a příbězích lidí, kteří jsou s tímto místem spjati, a rozhodně nepopírají její důležitost v minulosti, ale v současné době nespátřují hlavní rozměr této cesty v její náboženské rovině. Někteří přímo uvedli, že z tohoto hlediska už je tato cesta za určitým svým „zenitem“: „*Myslím si, že význam náboženství a cesty v dnešní době je trošku ztracený ve významu. Ale pro ty lidi toho devatenáctýho a začátku dvacátýho století to mělo hluboký význam. Pro mě, jakožto věřícího člověka to je spíš taková sebereflexe, že mám čas na to se ponořit sám do sebe, do svého duchovna a třeba být v kontaktu i s tím Bohem, kterej tam na tý cestě je všudypřítomnej, aby poutníka prostě opatrovala provázel ale.... co jsem chtěl říct ještě, mi teďka spadla nit...a co se týče ze světskýho hlediska, tak v dnešní době se na takovýhle cesty moc nechodí, nemyslím lidi, lidi jdou do přírody, aby něco viděli, ale ta poutní cesta měla být o tom, že člověk, samozřejmě, co vidí, je to krásný, ale nesdílel to jenom na instagramu a aby to, aby to prostě nějak šířil přes sociální síť. Kdysi to mělo daleko hlubší smysl, ať už ten světskej - seznámit se pokecat s lidma, být bliž tomu bohu, ale zároveň těm lidem a tý přírodě.*“¹⁰² Jiná respondentka uvedla: „*Já si myslím, že po stránce náboženské sehrála a sehrává vlastně tu krajovou, v tom kraji, jako poměrně důležitou roli, spíš teda dříve, samozřejmě. Pak to bylo jakoby zapomenutý hodně dlouho....a tak z toho náboženskýho hlediska bych řekla, že ta cesta ten zenit má za*

¹⁰⁰ Respondent č. 3.

¹⁰¹ Respondent č. 14.

¹⁰² Respondent č. 2.

„Ano, on nám to meje, abysme šli po čisté zemi.“ Takže si tam vždycky dokážete napasovat takový to hezký. Pro co to jdete, že jste tam s těma kamarádama, ta modlitba u toho taky má svůj efekt a já už tam furt viděla to, že prostě to chodili lidi kdysi kdysi dávno a ty cesty vytvořili a postavili kapličky a prostě taková úcta k tomu prostému člověku, kterej tohle všechno vytvořil, že jo...¹⁰⁵ Později v rozhovoru dodává: „Já jsem, tam se modlí na každým tom zastavení, kterých tam je několik, tak tam se pronášejí různé modlitby, že jo, ale tím, že třeba se jede v tom květnu, kdy ta příroda tam je krásná, takže si myslím, že tam určitě jde, nebo asi tam jde i řada lidí, který třeba to nemají jakože duchovní. Ale ten kostel v těch Vamberčicích je neskutečně nádhernej. Jsou tam Františkáni, ty mě jsou tak jako nějakým způsobem k srdci milí. A maj tam krásný varhany, to já mám v kostele hrozně ráda, takže když tohleto a taková ta společnost. Ono, když jako chodíte do kostela, tak zjistíte, že tam máte jako druhou rodinu a ta se vám jakoby udělá vždycky i v tom jiným kostele, když tam dorazíte, že jo.“¹⁰⁶

1.18. Světský rozměr

Zkoumání se světskou rovinou se nabízelo zcela automaticky. Respondenti, kteří se na cestu vydali ve skupině, vždy shodně uvedli, že se těšili na ostatní lidi a že během cesty zažili zábavu nebo si povídali a byla to pro ně určitá forma relaxace. Většinou se při putování ve skupinách nepovídalo celou dobu. Lidé se různě odpojovali a připojovali, společné chvíle povídání střídalý chvíle, kdy šel každý sám v tichu jen se svými myšlenkami: *„Po tejhle stránce to bylo suprový jakoby vypnutí na nějakou chvíli úplně, že člověk...já jsem si nejdřív myslel, že třeba, nevím, půjdu a budu si přemejšlet o nějakých svejch problémech. Já nevím, práce a podobně. Ale jako když už pak člověk je třeba za polovinou tý cesty, tak už třeba ani ta skupina spolu občas jako moc nemluví, už nějaký témata se vyčerpají a teď už jste trochu vyřízený, takže se jenom jde.“¹⁰⁷*

Respondenti, kteří tuto cestu podnikli sami, neuváděli během cesty příliš pozitivních momentů a příběhů z cesty v porovnání s respondenty, kteří šli ve skupině. Z výzkumného vzorku se jednalo pouze o tři respondenty. Předpokladem výzkumu bylo, že jedinec, který jde sám, bude hlouběji přemýšlet o věcech. Více se ponoří sám do sebe a bude například detailněji vnímat krajinu kolem sebe a atmosféru poutního místa. Na základě rozhovorů se ale

¹⁰⁵ Respondent č. 8.

¹⁰⁶ Respondent č. 8.

¹⁰⁷ Respondent č. 1.

ukázalo, že to tak není a v případě těchto respondentů šlo spíše o výlet, formu odpočinku a touhu poznat nové místo: „*Já jsem chtěla ten čas, co jsem to šla, tak jsem chtěla něco se sebou dělat. Nechtěla jsem se jenom válet doma...Hlavně já v té oblasti bydlím, takže jsem chtěla poznat, kde vlastně bydlím, chtěla jsem poznat okolí mého bydliště a i polských hranic polského pohraničí a myslím, že je to tam krásný a hodně lidí o tom neví.*“¹⁰⁸ Jiný respondent uvedl: „*Nejsem vyloženě poutník, to jen když mám vyhoření v práci, tak v rámci sebedraskačství takhle někam vyrazím. (smích) Chtěl jsem vyzkoušet takhle i cestu v Čechách, že jo, když už jsem dal to Santiago...Tenhle kraj mám prostě rád a člověk sebou nemusí nic tahat. Tak jsem vyrazil jen tak. Celý bych to popsal víc turisticky, takový relaxační výletík*“¹⁰⁹

Třetí respondentkou, která tuto cestu šla v minulosti sama, byla již zmíněná organizátorka této poutní cesty. Ta v tomto kraji vyrostla a cestu šla několikrát od svého dětství až do dnešní doby: „*No víte, já ten kraj miluju, takže já jsem tam doma a vlastně víceméně tam velmi často chodím. My máme i přímo na Broumovské stěnách, Slavný se chodí, tak tam máme chalupu, takže každou chvíli tam běhám. Takže do půli cesty prostě se chodíme koupat do Radkova a podobně, takže do Vambeřic to máme skok. Takže pro mě to není až tak, jakoby to, co byste chtěla slyšet.*“¹¹⁰

Jak už bylo výše zmíněno, světskou rovinu této cesty vnímal každý respondent. Nejčastěji zmiňovali zábavu s přáteli, uvolněnou atmosféru, zastavení se na občerstvení nebo pití, pocit sounáležitosti se svými psy nebo fyzickou aktivitu: „*Byla strašná sranda....Byli s náma psi a byla to jistá sounáležitost. Každýho, koho jsme potkali, tak prostě jsme pozdravili. Popřáli jsme mu hezkej den a prohodili pár slov, takže to je na té cestě hrozně krásný.*“¹¹¹ Dále: „*Jo, hele klasika, klasika to prostě byla. Taková ta turistická cesta v rámci zábavy s pár dobrýma lidma, takže sranda, občas nějaká zastávka na pivo řekněme a prostě jsme si to užili úplně jednoduše.*“¹¹² Jiný respondent uvedl: „*Po té světský je to to, že poznáte ty nové lidi, s kterýma si můžete povídat o čemkoliv. Vycházej skupinka neznámejch lidí třeba a tam přicházej kamarádi. Protože ty lidi jsou na sobě závislí, protože si pomáhaj cestou. Zbytek čeká, když jeden už nemůže. Je to hrozně milý*“¹¹³

¹⁰⁸ Respondent č. 5.

¹⁰⁹ Respondent č. 11.

¹¹⁰ Respondent č. 4.

¹¹¹ Respondent č. 3.

¹¹² Respondent č. 6.

¹¹³ Respondent č. 12.

1.19. Předkové – historické vnímání

Nečekaně silným aspektem, který vnímali úplně všichni respondenti, byli předkové. Každý z oslovených respondentů uvedl, že se na své cestě zamýšlel nad tím, jak se musela stejná trasa chodit dříve. Jaké podmínky měli předci pro toto putování, co museli prožívat a co pro ně tato cesta musela znamenat.

Někteří vzpomínali na své rodinné předky, protože z rodinné historie věděli, že tuto cestu šla například jejich babička s dědou, prababička nebo teta. U většiny respondentů tento aspekt vyvolával určité emoce. Byla z nich patrná pokora, uznání a obdiv a někdo vyzdvihoval odkaz, který na této cestě zanechali. *„A já už tam furt viděla to, že prostě to chodili lidi kdysi dávno a u té cesty vytvořili a postavili kapličky. Prostě taková úcta k tomu prostému člověku, kterej tohle všechno vytvořil, že jo. K těm babičkám všem, který tohle šily, tradici a takovým věcem.“*¹¹⁴

Někdo měl tendence uvažovat o detailech, například jakou měli obuv: *„Často jsem si říkala, jak to asi šli lidi, nevím v kolikátém století... v kolikátém se to chodilo. S jakou obuví to šli, protože já jsem měla pevnou obuv a i tak se mi nešlo moc dobře. Tak jak to šli právě obyvatelé v tom století, ve kterém to chodili.“*¹¹⁵ Další respondent v rozhovoru uvedl: *„Každopádně teda jsou strašně zajímavý ty jednotlivé zastavení i ty barokní sochy. Když si člověk uvědomí, jako jak dlouho tam vlastně jsou a kolik lidí tam jimi prošlo a třeba nechalo tam svoje modlitby nebo problémy, tak to je strašně takový s tou historickou jako s tím kontextem strašně krásný.“*¹¹⁶ Jiný zase uvádí: *„Ať třeba není věřící, tak určitě mu to přináší, řekla bych, takovou tu energii a pohodu duchovní v tom slova smyslu, že je na trase, kde chodila vlastně strašná spousta lidí v tom minulém století. Všichni měli nějaké ty své záměry, za které šli na tu poutní cestu, že jo, navíc dřív bylo to, aby, když ji udělám, tak prostě pro mě to bylo odpuštění. Byla tam spousta těch záležitostí z té církevní... i dnes je to. Člověk může takhle k sobě vzít, pokud si to uvědomí, jde sám nebo jde jako nějaký malý množství lidí, tak určitě je to přínos. Jak se říká, nevím, jak bych to řekla, musí člověk v té cestě jakoby věřit, položit se do ní a říct: „Tak tady chodilo tolik lidí, já půjdu taky.“*¹¹⁷ Další odpověď jenom podtrhuje již uvedené: *„My na té cestě asi moc nepřemýšleli jako...jako o víře třeba, té náboženské stránce, ale pamatuju si, že jsme si s Míšou rozvíjely takové naše teorie, jak to asi*

¹¹⁴ Respondent č. 8.

¹¹⁵ Respondent č. 13.

¹¹⁶ Respondent č. 9.

¹¹⁷ Respondent č. 4.

bylo dřív. Jak to asi ty lidi prožívali a že jim to stálo za to. Třeba i vyrobit nějaký ten kříž. To nám přišlo krásný. Těžko se mi to vysvětluje. Pro ty naše předky to bylo všechno. Ta pouť byla třeba jednou z mála věcí, na který se těšili... Tak si to porovnej s dnešní dobou vid’.¹¹⁸

Čtyři respondenti během rozhovoru zmiňovali své rodinné předky, nad jejichž příběhy během putování přemýšleli. Tento aspekt měl také určitý vliv na to, že se vydali konkrétně na tuto poutní cestu. „Třeba moje teta, která je 41. ročník, vzpomínala na to, jak ona šla kdysi s babičkou na poutě a jak spaly, protože ty lidi, když šli na ty poutě, tak nebyli tenkrát žádný ubytování. Takže ony spaly po stodolách nebo si je někdo vzal domů, což tady na tý pouti není, protože je jednodenní, že jo, ale jsou i poutě vícedenní. Takže... a vždycky to je tak, jako babičky by řekly, je to promodlený, protože ty lidi se u toho modlej u tý cesty, že jo.“¹¹⁹ Nebo: „Protože jsem měla předky v Polici nad Metují, tak vím, že taky moje maminka říkala, že tam jako asi moje prababička chodívala. Jenže myslím si, že tehdy oni tam nechodili jako v kuse, že to tam asi přespali a pak, tehdy taky nebyly takový cestovací možnosti, takže to byla taková jako zapomenutá tradice. A právě v tý Polici nad Metují to pak obnovili, farnost tehdejší.“¹²⁰ Poslední respondent uvádí: „Že to kdysi jako chodila moje babička nebo šla, takže jsme si to chtěli taky projít, kudy jakoby šli nebo kudy se to chodilo.... co si vybavuju, tak to byla docela náročná cesta, takže lidi museli pro to něco obětovat, aby tam vůbec jako došli.“¹²¹

¹¹⁸ Respondent č. 14.

¹¹⁹ Respondent č. 8.

¹²⁰ Respondent č. 9.

¹²¹ Respondent č. 10.

1.20. Příroda

Posledním důležitým aspektem, který většina respondentů velmi silně pociťovala, byla příroda a krajina. Pouze v případě jednoho rozhovoru nezazněla jediná zmínka o přírodě. Pro někoho byla příroda a krajina jednou z hlavních motivací, proč se vydat na tuto cestu a pro někoho to byla součást putování. Velmi podrobně ji dokázali popsat pejskaři, kteří byli v tomto výzkumném vzorku dva a oba shodně uvedli, že tráví v přírodě hodně času a je pro ně důležitá: „*Jako mně se ta cesta líbila jako taková, že to bylo prostě členitý, jak třeba v těch polích, že to bylo po normálních cestách. Pak, jak se šlo lesem mezi skalama, tak to bylo zas jako... jak to bylo členitý. To se mi líbilo, že to nebyla prostě jenom rovná cesta mezi polema někde, kdes šla ale, že to bylo prostě nahoru dolů. Mezi stromama, mezi kamenama, skálama a tak.*“¹²²

Obecně pro většinu respondentů je příroda zdrojem energie. Vambeřická poutní cesta je známá pro svou pestrost a malebnost krajiny: „*Mluvím záměrně o tý přírodě, protože je mi hodně blízka a cesty jsou součástí přírody, což znamená, že když se vydám do lesa, tak každý okamžik v té přírodě je pro mě v podstatě okamžik zamyšlení a je to, jak to říct, takovej přirozenej psycholog, sám se sebou tam konzultuješ spoustu věcí.*“¹²³ Téměř každý respondent během putování vnímal přírodu kolem sebe: „*Já kráčím tou přírodou, vnímám, jak rostou kytky, tam štěbetá ptactvo a podobně.*“¹²⁴ Nebo: „*Ta příroda tam, ty skály, to se mi moc líbilo, jít přímo těma Broumovským stěnama a pak zase podél luk a lesů. To mě hrozně dobilo.*“¹²⁵ Dále: „*Nejvíce se mi líbila ta příroda určitě. Chtěli jsme pohodově vejlet, vypadnout prostě do přírody a tam člověk prostě doplnil energii. Aneta zkoumá každou bylinu a kytku (smích), tak asi ta příroda se nám líbila nejvíce no.*“¹²⁶ Současná situace však cestě neprospívá: „*Protože z Police nad Metují, to byl nádhernej úvoz plnej jahod. To dneska už, dneska už není, bohužel. Protože dneska úvozové cesty, všechny se zničily a bohužel ta technika to zničila, ale pro mě to byla úžasně dobrodružná cesta plná jahod.*“¹²⁷

Z výpovědí respondentů bylo zřejmé, že příroda je pro ně důležitou součástí putování. Pro někoho to byla hlavní motivace vydat se na tuto cestu a pro jiného její neoddělitelná součást.

¹²² Respondent č. 10.

¹²³ Respondent č. 3.

¹²⁴ Respondent č. 7.

¹²⁵ Respondent č. 14.

¹²⁶ Respondent č. 15.

¹²⁷ Respondent č. 4.

1.21. Výstup z terénního deníku

Ve dnech 11. – 12. března 2023 se mi podařilo připojit se k čtveřici mladých lidí a společně uskutečnit vamberické putování. S jedním členem této skupiny jsem byla v kontaktu přes sociální sítě několik měsíců před cestou a se zbytkem jsem se seznámila na místě. Věkové rozmezí skupiny bylo od 27 do 33 let. Jednalo se tedy o podobně staré lidi, jako jsem byla já. Měli jsme i podobné záliby, takže se mi podařilo celkem snadno mezi ně zapadnout. Plně jsem se jim ve všem přizpůsobila. Jediná věc, která se musela přizpůsobit mně, byl datum konání pouti, který se posunul z důvodu psaní této práce a navazujících rozhovorů. To mělo za následek studenější počasí, které mohlo ovlivnit vnímání této cesty. Pro někoho tudíž mohla být trasa o něco náročnější.

Trasu bych popsala jako nenáročnou a příjemnou, kromě úseku Broumovskými stěnami, kde bylo velké množství popadaných stromů, namrzlých úseků a bláta. Tento náročný terén v těchto zimních podmínkách skupinu zprvu velice bavit, ale později to vyhodnotila jako úsek, který jí zároveň značně vyčerpal. Došlo zde k několika lehkým pádům a já jsem si zde přivodila problémy s kyčlí a od té doby se mi nešlo dobře.

Kromě tohoto náročnějšího úseku a jedné nešťastné události hned z kraje putování, kdy se členovi skupiny zaběhl pes, probíhalo putování v dobré náladě a příjemném duchu. Uvádím výstup z deníku: *„Mezi Suchým Dolem a Slavným byl strmý kopec mezi pláněmi, kde foukal opravdu silný, mrazivý vítr. Zde se nám zaběhl pes, kterého měl sebou jeden člen skupiny, když se vyděsil jiného psa, a celé putování bylo na cca 30 minut pozastaveno, aby se našel. To mě vytrhlo z určitého klidu a počátečního nadšení z cesty a jednu chvíli jsem si myslela, že budeme muset putování skončit. Vypadalo to, že se pes nenajde. Opět jsme kopec při hledání psa sešli dolů a pak opět vyšli. Zde byla opravdu zima. Poprvé jsem cítila určitý diskomfort. Člověk se zpotil, jak se škrábal do toho strmého a docela dlouhého kopce, a pak tam dobu stál v ledovém větru a čekal na ostatní, až se sejdeme z hledání pejska a společně vyrazíme dál. Bála jsem se, abych neprochladla a neonemocněla.“*¹²⁸

Zhruba v polovině putování vítr ustal a vysvitlo slunce. To vydrželo po zbytek cesty až do setmění. Během putování byly chvíle, kdy jsme si povídali, smáli se a vyprávěli si, co kdo víme o této cestě nebo tak obecně o životě, ale bylo zde mnoho okamžiků, kdy se šlo v tichu. Hlavně v poslední čtvrtině cesty se nemluvalo skoro vůbec a každý byl ve svých

¹²⁸ Úryvek z terénního deníku.

myšlenkách: „*Během putování jsem měla naprosto čistou hlavu a řešila pouze přítomný okamžik, krajinu kolem a bolavou nohu. Během cesty jsem skupině asi dvakrát vyprávěla něco o historii této cesty. Ale nebylo to třeba, protože oni o ní věděli pomalu víc než já. Jinak si šel každý svým tempem, které jsme naštěstí měli všichni dost podobné, a nebyl zde nikdo, kdo by šel nějak výrazně rychle nebo výrazně pomalu.*“¹²⁹

S ostatními členy skupiny jsme se shodli na tom, že překročení hranic jsme pocítili okamžitě: „*Radków jsem si představovala úplně jinak. Město působilo pustě, domy každý v jiné stylu s dost zvláštními architektonickými prvky a barevnými fasádami. Některé byly staré, jiné opravdu kýčovitě a centrum města působilo vybydleně a špinavě. Našli jsme zde jednu restauraci, která vypadala k světu. Před ní bylo nazvraceno. I přes to jsme šli dovnitř. Všude byly zvláštní nevkusné plastové ozdoby a v kombinaci s historicky pojatým interiérem se to hodně tlouklo. Do toho na stěnách vysely kubistické obraz a, na poličkách podomácku vyrobené vázy ve stylu „provánc“ z ubrouska. Celé místo zkrátka bylo velice zvláštní, ale jídlo bylo dobré, takže jsme doplnily síly a pokračovali v cestě.*“¹³⁰

Zakončení cesty u Baziliky ve Vamberčích se neslo ve velice klidném a příjemném duchu: „*Když jsme konečně došli do Vamberčic, byli jsme opravdu šťastní. Slunce začínalo pomalu zapadat, a protože právě začínala mše, rozhodli jsme se projít si okolí Baziliky a město, ale vnitřek nechat až na druhý den. Celá obec působila značně vybydleně a prázdně. Ta velkolepost Baziliky na mě působila zvláštním dojmem. Dlouho jsem se na tento moment těšila. Až k ní dorazím. Četla jsem toho o ní tolik. A pak, když jsem tam stála, tak to ve mně nevyvolávalo vůbec nic. Kdyby tam stála dřevěná kaplička nebo malý kostelík, vyšlo by to nastejno. Možná lépe. Ta honosnost, velkolepost stavby a umístění uprostřed malé vesničky na mě působila jako pozlátka bez skutečného významu toho, proč tam jsem. Věřím v Boha, ale nejsem členem církve a čím je stavba velkolepější, tím větší odpor to ve mně vzbuzuje. Důležitější pro mě v tu chvíli bylo, že jsme tu cestu zvládli všichni a že jsem v cíli s lidmi, kteří mi lidsky sedí, a jsem ráda, že jsem v tu chvíli na tomto místě právě s nimi...i když vlastně sama. Každý jsme si tam tak byl sám za sebe a řešil si svůj vnitřní svět. Nebylo třeba mluvit. Bylo cítit, že si ten příchod k Bazilice každý zpracovává po svém a potřebuje chvíli pro sebe.*“¹³¹

¹²⁹ Úryvek z terénního deníku.

¹³⁰ Úryvek z terénního deníku.

¹³¹ Úryvek z terénního deníku.

Z Vambeřic nás čekaly ještě čtyři kilometry cesty na ubytování a během tohoto úseku se naplno projevilo mé zranění: „Už se setmělo a poslední úsek vedl přes rozbahněné pole, kde se mi s mou bolavou nohou šlo velmi těžko – a protože jsem jí nemohla zvedat – a několik kilometrů jsem šla tím zvláštním pajdavým krokem a o to víc zapojovala druhou nohu, tak jsem se nemohla divit, když mě začala bolet i druhá noha. To bylo velice nepříjemné, protože když jsme podlézali nebo překračovali popadané stromy, moje nohy prostě vypověděly službu a musela jsem si pomáhat rukama. Chvillemi to tak bolelo, až se mi z toho zvedal žaludek. Takový pocit beznaděje a vzteku jsem dlouho nezažila. Naštěstí jsem šla poslední, aby to ostatní neviděli a snažila se to nedávat najevo. Ale už si toho někteří všímali.“¹³²

„Měli jsme čelovky, brodili se blátem a snažili se to odlehčovat humorem a povídáním. Nakonec jsme vystoupali poslední velký kopec k ubytování a v 19:15 jsme dorazili k našemu domu. Zde nás přivítala milá Polka, která se hrozně divila, že jsme přišli pěšky. Všichni jsme šťastně padli na postele, někdo se šel hned umýt a zbytek otevřel piva. V tu chvíli jsem byla opravdu šťastná.“¹³³

Do poznámek terénního deníku jsem nejvíce čerpala z fotografie informační tabule umístěné v Bazilice ve Vambeřicích a poznámek o trase, které jsem si během putování dělala.

¹³² Úryvek z terénního deníku.

¹³³ Úryvek z terénního deníku.

1.22. Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Na základě analýzy dat získaných během výzkumného šetření vyplynulo několik zjištění. Za nejvíce překvapivé považuji to, jak moc respondenti během této cesty přemýšlejí nebo vzpomínají na své *rodinné předky a předky obecně*. Napříč všemi věkovými kategoriemi, bez ohledu na vyznání, každého respondenta tento faktor nějakým způsobem ovlivnil nebo nad ním alespoň jednou v průběhu putování přemýšlel. U žádného jiného faktoru nebyla mezi dotazovanými zaznamenána taková shoda v odpovědích jako v tomto případě. Výzkumem tedy bylo zjištěno, že tato poutní cesta přivádí respondenty k zamyšlení nad její historií, historií jejich tvůrců a lidí, kteří ji v minulosti vykonali.

Dále většina respondentů měla tendence zmiňovat *přírodu*, kterou procházeli. Kromě jedné výjimky byla zmíněná v každém rozhovoru a respondenti ji shodně vnímali velmi pozitivně a přikládali jí uklidňující účinek na jejich psychiku a pozitivní vliv na celkový zážitek z cesty. Někdo měl tendence vyzdvihovat obecně *krajinu a klid*, který na trase panoval, zatímco jiní popisovali konkrétní zážitky nebo místa, která se jim v přírodě líbila. Obecně je tato trasa oblíbená pro svou pestrost. Člověk míjí skály, lesy i louky a celá krajina je příjemně vlnitá.

Jak je zmíněno již v teoretické části této práce, Vambeřická cesta byla vytvořena pro její křesťanský účel. Předmětem zkoumání proto bylo, dozvědět se, zda si zachovala svůj *křesťanský rozměr* i do dnešních dnů. S proměnou současné společnosti, kdy ubývá zastoupení praktikujících křesťanů, se mění i motivace lidí a jejich prožitky během putování. Křesťanský rozměr je stále silně vnímán (a to i mezi poutníky bez vyznání), zajímavé ale bylo, že všichni respondenti, hlásící se ke křesťanské víře, měli tendence uvádět spíše světské prožitky místo očekávaných duchovních. Někteří během rozhovoru uvedli, že podoba dnešní křesťanské pouti se liší od té původní, která se chodila do roku 1947. Dnes se již upustilo od zpívání, hromadného modlení a přesného dodržování určitého harmonogramu cesty. Svě putování respondenti popisovali spíše jako příležitost poznat se s novými lidmi nebo po delší době vidět své přátele a strávit s nimi příjemný čas obohacený o vnitřní rozjímání o Bohu a motlitbě s cílem mše svaté ve Vambeřicích.

Až na dvě výjimky nikdo z respondentů neuvedl, že by měl tendence ponořit se hlouběji do svého nitra, ať už skrze svou víru nebo osobní potřebu se naladit na svůj vnitřní svět. Podle zkušeností některých poutníků, kteří absolvovali delší, několikadenní poutní cesty, je to způsobené příliš krátkou trasou této cesty, která má proto jiný účel než několikadenní až týdenní poutě (jako je například Santiago de Compostella). Podle jejich slov musí poutník ujít alespoň padesát kilometrů nebo musí být na cestě několik dní, aby se postupně dostal do té

tzv. *liminální fáze*, tedy určitého přechodového období, které je pro poutníky velmi důležité a obohacující. Zkušenosti poutníci, kteří pravidelně chodí delší poutě a kteří byli ve výzkumném vzorku tohoto výzkumu pouze dva, se shodli na tom, že během takto krátkého putování se o poutnictví nejedná. Alespoň ne v jeho pravé podstatě, které byla věnována teoretická část. Zbytek výzkumného vzorku toto tvrzení o absenci liminální fáze svými výpověďmi potvrdil.

Výzkum dále ukázal, že jediným vysvětlitelným důvodem absence schopnosti jedince ponořit se do liminální fáze během své cesty je v první řadě příliš krátká doba trvání cesty a dalšími faktory může být nedostatek motivace, která v mnoha případech byla pouze povrchová a zahrnovala spíše *světské potěšení z cesty*. Dále dva z respondentů potvrdili, že by jejich putování mělo jistě duchovněji rozměr a více by se ponořili do svého nitra, kdyby nešli ve skupině.

Vamberská poutní cesta splňuje požadavky křesťanských poutníků pozdního středověku a novověku, kdy se vykonávaly kratší poutní cesty za odpuštění, zdraví nebo například za blízkou osobu, kdy bylo lidem umožněno putovat, ale neomezilo to chod společnosti, obce či rodiny, protože poutník se během několika dnů vrátil domů. Nehrozilo zde pro poutníky takové nebezpečí a církve mohla snadno monitorovat jejich pohyb na svém území a vést si detailní statistiky.¹³⁴

V dnešní době se tradice křesťanských poutí obnovuje, ale jejich podoba se liší. Konkrétně Májová pout', kterou obnovila farnost města Police nad Metují a ke které se připojily farnosti hronovská a broumovská, již neobsahuje takové množství křesťanských rituálů, jako tomu bylo například ještě před sto lety. Většina křesťanů, včetně broumovského faráře uvedla, že nyní je hlavním cílem sejít se s ostatními farníky, pomodlit se a strávit společně příjemně strávený čas. Dalo by se tedy říci, že se oproti středověkým křesťanským poutím vytrácí potřeba ritualizovaného chování mezi věřícími.

Na počátku výzkumu byl jedním z hlavních cílů zkoumat motivaci lidí vydat se na cestu a pocity poutníků během putování. Šetření ukázalo, že každý respondent byl motivován více aspekty, mezi které patřilo: být se svými myšlenkami, odpočinout si, být s přáteli nebo blízkými lidmi, projít se nebo podniknout nějakou aktivitu, poznat okolí svého bydliště, zavzpomínat na dětství a v neposlední řadě vyplývala motivace z křesťanského přesvědčení. U většiny respondentů se tyto skupiny vzájemně prolínaly a nelze určit jednu hlavní skupinu, která by převažovala.

¹³⁴ Viz. teoretická část této práce, kapitola Historie poutnictví středo-západní Evropy, str. 11–19.

Zkoumání pocitů během putování se ukázalo jako velice složité. Hrál zde roli například to, jak moc byl respondent ochoten se otevřít, zda byly zajištěné vhodné podmínky pro rozhovor a kolik uplynulo času od vykonání poutní cesty. Někteří právě v této části rozhovoru zmínili fakt, že pro zkoumání hlubších pocitů by bylo potřeba, aby byla trasa delší nebo aby šli sami (místo ve skupině). Lépe své pocity byli schopni popsat respondenti z řad křesťanů, ale neplatilo to zcela o všech. Z výsledků analýzy vyplynulo, že nadpoloviční většina dotazovaných uvedla, že v jejich případě nedocházelo k hlubším prožitkům během putování. Pociťovali spíše *pocit odpočinku*, „*vypnutí*“, *uklidnění mysli*, *naladění se* na přírodu a únik ze stereotypu běžného života. Jednalo se o vzorek devíti lidí hlásících se k víře i bez vyznání. Převažovalo množství ateistů a lidí, kteří se nehlásí k žádné církvi.

Druhou nejpočetnější skupinou byla ta, kde lidé popisovali vnímání svého putování skrze Boha a pocity s ním spojené. Jednalo se o čtyři respondenty a všichni byli věřící, praktikující křesťané. Poslední skupinou, která uvedla, že se jí povedlo nějakým způsobem přemýšlet o svém životě a naladit se na své vnitřní pocity, byla skupina dvou respondentů, z nichž jeden uvedl, že je ateista a druhý, že je nepraktikující křesťan.

Světský rozměr je prostoupen napříč všemi skupinami lidí, kteří se na tuto cestu vydávají. Pokud bychom porovnávali váhu náboženského a světského rozměru v dnešní moderní společnosti, tak podle provedeného výzkumu převládá ten světský. I křesťané mají tendence využívat světských radostí během cesty a v minulosti pravděpodobně nebylo tolik rozšířeným zvykem. Nepostí se, naopak uvádějí, že se rádi zastaví na jídlo nebo pivo během svého putování, rádi si povídají s přáteli, pořádají piknik, fotí si památky, sdílejí své zážitky na sociálních sítích a podobně.

Z výzkumu vyplynulo, že si lidé během této cesty v první řadě mentálně odpočinou, načerpají energii z přírody, užijí si společnost jiných lidí nebo samotu, za kterou se cíleně vydali, a některým se daří přemýšlet o osobních otázkách a rozjímat nad životem nebo Bohem. Cíl cesty – obec Vamberice – je důležitá zejména pro křesťanské poutníky, kteří považují za vrchol celého putování mši svatou v Bazilice. Ta je místní dominantou a její krásu i zbylé památky obce ocení také poutníci, kteří se nehlásí ke křesťanské víře.

Posledním zajímavým aspektem zkoumání byla otázka v samotném závěru rozhovoru, kdy měl respondent možnost se vyjádřit, zda se považuje za poutníka, turistu, výletníka, cestovatele, dobrodruha nebo zda by se zařadil do zcela jiné skupiny vycházející z pěšího putování. Bylo možné identifikovat se s více skupinami nebo ani jednou z nich, zkrátka šlo o

subjektivní hodnocení každého jednotlivce. Tyto údaje pak byly zaznamenány v tabulce respondentů.¹³⁵

Z patnácti respondentů se pouze tři označili za poutníky a další tři za poutníky/turisty. Zbytek účastníků výzkumu se vnímalo spíše jako turisté, církevní turisté, výletníci, cestovatelé a jeden z nich se identifikoval jako nomád/tulák. Z výzkumu tedy vyplynulo, že nelze určit dominantní skupinu lidí, která se na tuto cestu vydává ve větším zastoupení než jiné. Díky její dostupnosti a jednoduchosti ji vyhledávají lidé napříč všemi věkovými kategoriemi, napříč různými druhy vyznání i bez něho, lidé aktivní i příležitostní chodci, lidé hledající duchovní rozměr i lidé, kteří od této cesty nemají žádná očekávání. Díky pestré nabídce toho, co tato trasa nabízí, si zde každý člověk najde svůj cíl. Lze tedy pozitivně zhodnotit, že od jejího znovuoživení je tato trasa schopná oslovovat mnohem širší škálu lidí, kteří se na ní rozhodnou vydat, než tomu bylo v minulosti.

¹³⁵ Viz. předcházející kapitola (*Charakteristika respondentů*, str. 39).

5. Závěr

Na základě analýzy dat pořízených při výzkumu, který proběhl pro účely této bakalářské práce, bylo zjištěno, že současná doba nabízí oproti minulosti více možností, jak mohou lidé Vambeřickou trasu využít. Poutní cesta prošla za posledních dvacet let velkou obnovou a nyní nabízí kromě krásné krajiny plné historických památek a ukázek lidové tvořivosti také upravené stezky s odpočívadly. Každých pár kilometrů je navíc možnost využití nějaké formy restauračního zařízení – a to jak na české, tak na polské straně hranice. Poutníci a turisté, kteří volí raději cestu přírodou, mohou polovinu trasy projít rozmanitou krajinou Broumovských stěn.

Jedním z hlavních cílů výzkumného šetření bylo dozvědět se, jaká je motivace respondentů vydat se v dnešní době na tuto poutní cestu. Ukázalo se, že právě díky její pestrosti je motivace velmi různorodá. Po znovuoobnovení stezky po roce 2000 místo každoročně navštíví stovky turistů, výletníků, cyklistů, rodin s dětmi, aktivních sportovců, poutníků, nábožensky založených lidí nebo zájemců o historii. Většina z nich má motivaci více. Například strávit příjemný čas v přírodě a kulturně zajímavé krajině, být s přáteli nebo rodinou, poznat nová místa, která v sobě skrývají část místní historie a prohlédnout si významné historicko–křesťanské památky.

Výzkum byl zaměřen na poutnictví – zkoumání potencionálních novodobých poutníků a pěších turistů, kteří tuto cestu v minulosti absolvovali. Někteří z respondentů se za poutníka považovali a někteří nikoli. Měli tendence označovat se, kromě poutníků, také za turisty, výletníky, dobrodruhy nebo církevní turisty a nomády. Stejně jako motivace, byl i tento aspekt velice různorodý a individuální.

Výzkum dále poukázal na to, že většina respondentů má tendence vydat se na cestu raději s někým dalším, než aby putovali sami. Při rozhovorech se často hovořilo spíše o výletu než o poutní cestě jako takové, a to hlavně z důvodu krátké vzdálenosti celé trasy. I poutníci, kteří v minulosti absolvovali dlouhá putování, například do Santiago de Compostela, a měli možnost porovnat své pocity a zážitky z těchto několikadenních tras s pocity z tohoto jednodenního putování do Vambeřic, shodně uvedli, že vnímali Vambeřickou cestu jako příliš krátkou na naladění určitého hlubšího vnímání a vnitřních pocitů, které jsou jinak pro poutnictví typické a souvisí s jistým druhem překonávání překážek a vyčerpání, jež člověk na několikadenních poutích zažívá.

Tento fakt měl vliv také na výzkum poutnictví jako přechodového rituálu podle van Gennepovy a Turnerovy teorie. První fázi – *odloučení* bylo možné aplikovat hlavně

v případech jedinců, kteří se na cestu vydali sami. Za určitých podmínek by bylo možné hovořit o jakémisi vytržení člověka z běžného života a o jeho vnitřní motivaci vydat se na tuto cestu.

Druhou fází je *liminální fáze*, neboli přechodové období, do kterého se poutník dostává postupně, a to právě díky vytržení z běžného života a sociálních struktur. Ocítá se v těžko definovatelném stavu, mimo běžné statusy a role ve společnosti. To je způsobeno vlivem nejrůznějších zkoušek, prožitků a fyzické zátěže, se kterou se poutník na své cestě setkává. Tento proces je velmi individuální. Jeho hranice jsou těžko specifikovatelné a jeho vliv se může plně projevit až ve třetí fázi – *završení* – kdy se poutník vrátí zpět do svého běžného života a je konfrontován se společností a kulturou, která ho do té doby formovala. V tu chvíli může vnímat změnu, ke které u něho během vytržení z tohoto prostředí došlo. Turner dále přichází s pojmem *communitas*, kdy během cesty dochází k navázání nových vztahů a přátelství mezi zcela neznámými lidmi, a to na základě společně sdílených nesnází, strastí, ale i pozitivních zážitků a silných vjemů mimo běžné struktury společnosti. Během provedeného výzkumu se u některých respondentů objevily lehké náznaky prožitku těchto fází, nikoliv však naplno a nikoliv v takových možnostech, které teorie popisuje.

Respondenti dále uvedli, že pokud putují ve skupině, tak se ve většině případů znají nebo velmi rychle seznámí. Z toho důvodu nedošlo během výzkumu k prokázání, že by u někoho z nich došlo k pocíťování tzv. *communitas*. Opět je hlavním důvodem krátká trasa cesty a tedy i časový úsek, během kterého by mohli mít respondenti možnost navázat tento specifický kontakt. Teorie přechodového rituálu a *communitas* tedy nebyly pro tuto konkrétní trasu v praxi prokazatelné.

Naopak pozitivně vnímán byl fakt, že si respondenti během cesty všimají určitých kulturních rozdílů. Z transkulturního hlediska tedy cesta zrcadlí hned několik kultur, které jsou s trasou spojeny. Je zde patrný dopad české, polské a německé kultury, které se během posledních tří sta let různě měnily a mísily. Včetně bohaté kulturní historie samotného Kladska. Zatímco německá kultura je na našem území patrná převážně v oblasti Broumova a částečně Policka, respondenti vnímali hlavní rozdíly mezi českými a polskými kulturními znaky prostřednictvím architektury, gastronomie, turistického značení nebo způsobem provozu historických památek na obou stranách hranice. Velmi pozitivně bylo vnímáno polské značení poutní cesty. Naopak jako negativní aspekt by mohla být zmíněná určitá polská neorganizovanost, která je patrná například z uspořádání památek kalvárie. Většina poutníků si okamžitě po přejití hranic všimne velmi rozdílného přístupu tamních obyvatel k jisté celistvosti svých vlastních obydlí, a to například i ve vztahu k celkovému obrazu obce.

Jsou zde k vidění nejrůznější kombinace stylů, barev a ozdob místních obydlí, která v celkovém pohledu mohou působit až překombinovaně. Nic z toho však není v žádném případě vnímáno negativně, naopak celá trasa je díky těmto kulturním odlišnostem doslova transkulturní poutní cestou a pro poutníky a turisty o to zajímavější.

V dnešní době je těžké definovat hlavní a jediný účel této trasy. Trendem posledních několika let je obnova křesťanské májové poutní cesty pořádané nejen přílehlými farnostmi, ale také zastupiteli nedalekých obcí, na které se vydávají lidé věřící, ale přibývá i zájemců bez vyznání. Její historický křesťanský účel je tedy stále udržován, i když v pozměněné podobě, a počet poutníků, kteří by splňovali atributy původního křesťanského poutníka pozdního středověku, bychom hledali jen těžko.

Vambeřická poutní cesta je dodnes významnou součástí místní kultury Policka, Hronovska, Broumovska a Kladska. Každoročně se na ní vydávají místní obyvatelé, ale i lidé z dalekého okolí, aby si vychutnali pestrost jejího terénu, krásy přírody a poznali na vlastní oči originalitu lidového umění v podobě křížů a kapliček, kterými je trasa proslulá. Cílem cesty je velkolepé a originální poutní místo, které stojí za návštěvu ať je člověk věřící či nikoliv.

Provedený výzkum hodnotím velmi kladně z hlediska rozmanitého výzkumného vzorku zúčastněných respondentů. Díky tomu bylo zjištěno široké spektrum motivací respondentů a jejich pocitů během putování. Dále výzkum ukázal, jak široká škála respondentů se na tuto cestu vydává. Mezi nimi najdeme i skupinu novodobých poutníků, kteří se však od těch původních zásadně liší. To má jistě souvislost s vývojem současné společnosti, novodobým přístupem k víře a v neposlední řadě nástupem moderních technologií a sociálních sítí. I přes to mají respondenti na této cestě stále tendence zamýšlet se nad minulostí, historií cesty a našimi předky, kteří tuto cestu utvářeli a pro které byla velmi významným místem.

6. Seznam použité literatury

- Bible. Evangelium podle Lukáše, žalm 2, verš 41 – 45.* Překlad 21. století. 9. opravené vydání. Praha: Biblion, 2021. ISBN 978-80-87282-74-8.
- BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5.
- Broumovsko.* Praha: Olympia, 2003. Průvodce po České republice (Olympia). ISBN 80-7033-679-x.
- ČAPSKÁ, Veronika a MIHOLA, Jiří (ed.). *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. ISBN 978-80-7028-359-2.
- HAVRÁNEK, Bohuslav a VÁCHA, Jaroslav (ed.). *Slovník spisovného jazyka českého.* Praha: Academia, 1971. ISBN 21-020-89.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HURYCH, Emanuel. *Duchovní rozměr pohybu v sekularizující se společnosti: celkový rámec a vybrané pohledy poutníků a běžců.* Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9158-0.
- JÖCKLE, Clemens. *Slavná poutní místa: sto nejslavnějších poutních míst v Evropě.* Praha: Grafoprint-Neubert, 1996. ISBN 80-7192-153-x.
- KAPUSTA, Jan. *Odkaz Victora Turnera v současné antropologii poutnictví: zkušenost pouti do Santiaga de Compostela.* Český lid 98 (2):135-5, 2011.
- KAPUSTA, Jan. *Poutnictví nebo turismus? Přehodnocení náboženských a sekulárních cest za nevšedností.* Antropowebzin 2 (1): 28-34, 2011.
- KALISTA, Zdeněk a Michaela HASHEMI. *Česká barokní pout': k religiozitě českého lidu v době barokní.* Žďár nad Sázavou: Cisterciána Sarensis, 2001. ISBN 80-238-6883-7.
- LAMPARSKA, Joanna. *Sudety Środkowe po obu stronach granicy.* Wrocław: Asia - Press 2003. ISBN 8391156451.
- MIGIÓŃ, Piotr. *Ziemia Klodzka: przewodnik.* Wrocław: Eko-Graf, 2003. ISBN 8386645121.
- MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích.* Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3698-3.
- NEŠPOR, Zdeněk. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu.* Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9.
- ODEHNAL, František. *Poutní místa Moravy a Slezska.* 2. vyd. Rosice: Gloria, 2004. ISBN 80-86760-05-7.

- OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. Kulturní historie. ISBN 80-7021-510-0.
- PERZYŃSKI, Marek. *Dolnego Śląska miejsca niezwykle, lecznicze i mało znan*. Wrocław: Wrocławski Dom Wydawniczy, 2000. ISBN 8391353109.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
- Slovník současné češtiny*. Brno: Lingea, 2011. ISBN 978-80-87471-27-2.
- Svatojakubská cesta: průvodce pro poutníky do Compostely z 12. Století*. Praha: Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3382-0.
- ŠÍPEK, Jiří. *Úvod do geopsychologie: svět a putování po něm v kontextu současné doby*. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-70-6.
- THOREAU, Henry David. *Toulky přírodou*. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-038-5.
- TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-722-6900-3.
- Vamberská poutní cesta*. Projekt NR CZ.11.4.45/0.0/0.0/15/003/0000299 „Naučnou stezkou k přírodním a historickým památkám“, tištěný průvodce projektu Programu INTERREG VA Česká republika – Polsko.
- VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1374-1.

7. Internetové zdroje

- JEŽEK, Jan. *Cesta do Vamberic. Krajinou a přírodou východních Čech*. [online] [cit. 12.2.2023]. Dostupné z: <http://bohemiaorientalis.cz/cesta-do-vamberic/>.
- Cesty a památky. Vamberice a Stolové hory (Wambierzyce i GóryStolowe) – Kladsko (Ziemia Kłodzka) – Země poznání – Cesty a památky*. [online] [cit. 12.2.2023]. Dostupné z: <https://www.cestyapamatky.cz/cesty/kladsko-ziemia-k-odzka-2020/vamberice-a-stolove-hory-wambierzyce-i-gory-sto-owe>.
- Latinsky.cz*. [online] [cit. 29.3.2023]. Dostupné z: <http://latinsky-slovník.latinsky.cz/cesko-latinsky/per%20meo.html>.
- Machov - Oficiální stránka městyse Machov*. [online] [cit. 12.2.2023] Dostupné z: https://www.machovobec.cz/e_download.php?file=data/editor/90cs_11.pdf&original=Vamberick_poutn_cesta_2_copy_copy.pdf.
- Mariánský sloup*. [online] [cit. 29.5.2023]. Dostupné z: <https://www.marianskysloup.cz/clanky/historie.html>.

Renaissance. [online] [cit. 29.5.2023]. Dostupné z: <https://www.ucseonline.cz/cesky-jazyk/renaissance/>.

8. Obrazová část

Portugalská cesta: Santiago de Compostela. [online] [cit. 29.5.2023]. Dostupné z: <https://www.planetacestovani.cz/portugalsko/portugalska-cesta-santiago-de-compostela/>
Snímek Vamberžské trasy. [online] [cit. 12.5.2023]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?planovani-trasy>

9. Ostatní dokumenty

JANDAČ, Vojtěch. *Poutnictví v 21. století a jeho dopad na rozvoj území*. Brno: Vysoká škola Ambis, 2020. Dostupné z: https://is.ambis.cz/th/igpmi/JANDAC_DP_2020.pdf. Diplomová práce.

ŠAMÁNKOVÁ, Kateřina. *Putování jako krajinný fenomén*. Brno: Mendelova Univerzity, 2015. Dostupné z: https://theses.cz/id/u6n0ka/zaverecna_prace.pdf. Diplomová práce
Terénní deník.

10. Příloha 1 – výzkumné otázky

1. Jak se jmenujete a kolik je Vám let?
2. Jak byste sám sebe představil/a? Považujete se za aktivního člověka?
(představení se v kontextu tématu BP)
3. Vyrážíte často na poutní nebo turistické cesty?
(Případně jak často a o jaké cesty se jedná?)
4. Co Vás přivedlo k tomu vydat se na cestu do Vambeřic?
(Případně celkově k putování?)
5. Co Vám dala Vambeřická poutní cesta? Jak byste toto putování popsal/a?
6. Jak vnímáte tuto cestu po stránce náboženské a jak po stránce světské?
7. Dokážete si ještě vybavit, jaké jste měl/a pocity během putování?
8. Přihodila se Vám během cesty nějaká úskalí nebo naopak nějaké silné pozitivní momenty?
(Pokud ano, jaké? Pokud ne, čím si to vysvětlujete?)
9. Co je pro Vás obecně hlavní motivace vydat se na cestu? A co to bylo v případě Vambeřické cesty?
10. Máte pocit, že roste zájem o novodobé poutnictví?
(Pokud ano, jak se to projevuje?)
11. V souvislosti s chůzí a pěším putováním se můžeme setkat s různými označeními skupin lidí, vykonávajících tuto činnost. Například poutník, turista, cestovatel, výletník, dobrodruh, tulák a jiné. Zařadil/a byste se do některé z těchto skupin?
(Pokud ano, proč? A je možné se identifikovat s více skupinami.)